

T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ

ZİHİNSEL ENGELLİLERDE EHLİYET

Fatma Ebru SARICA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN

UŞak

Haziran, 2019

T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ

ZİHİNSEL ENGELLİLERDE EHLİYET

Fatma Ebru SARICA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İslam Hukuku Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2019

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ZİHİNSEL ENGELLİLERDE EHLİYET

Fatma Ebru SARICA

İslam Hukuku Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN

Çalışmamızın amacı, zihinsel engellilerde ehliyet konusunu İslam fıkhı açısından ele almaktır.

Çalışmamız, giriş ve beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, tezin konusu, amacı ve önemine değinilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, engellilik kavramı ve İslamın engellilere bakışına; ikinci bölümde, kimlere zihinsel engelli denildiği, özellikleri ve sınıflandırıldıkları konulara; üçüncü bölümünde, ehliyetin tanımı ve bölümleri, ehliyet açısından insan hayatının dönemleri ve ehliyeti daraltan sebeplere; dördüncü bölümünde, zihinsel engellilerde ehliyet konusuna ve beşinci bölümde de sonuç ve öneriler ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: *Ehliyet, Zihinsel Engelli, Engelli*

ABSTRACT

LEGAL CAPACITY IN MENTALLY DISABILITIES

Fatma Ebru SARICA

Department of Philosophy ve ReligiousSciences

SocialSciencesInstituesUsakUniversity, June 2019

Advisor: Assist Dr. Nihat TOSUN

Theaim of ourstudy is toexaminetheissue of legal capacity in mentallydisabilities in terms of Islamicjurisprudence.

Our study consists of five main sections and an introduction. In the introduction, the subject, purpose and importance of the thesis are mentioned.

In the first part of our study, the concept of disability and Islam's view of the disabled; In the second part, the subjects who are called as mentally handicapped, their characteristics and the subjects they are classified as; In the third part, the definition and parts of the driver's license, the periods of human life in terms of driver's license and the reasons that restrict the driver's license; In the fourth section, the issue of driving license for the mentally disabled, and in the fifth section the results and recommendations are discussed.

Keywords: *Legal Capacity, MentallyDisabilities, Disabled*

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Temel İslam Bilimleri Fıkıh Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı 134015021 No'lu öğrencisi Fatma Ebru SARICA'nın "Zihinsel Engellilerde Ehliyet" adlı tezi 14 / 06 / 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Orhan PARLAK	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Şükrü ŞİRİN	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İnsanı kâinatın en değerli varlığı olarak yaratan Allah, “kimin daha güzel işler yapacağını sınamak için” Mülk Suresi 2. ayette ölümü ve yaşamı var ettiğini açıklar. Dünyaya gelişimizin ve gün gelip bu dünyadan ayrılışımızın kilitlendiği kelimedir imtihan. Korku, açlık, mal kaybı ya da hastalık; elbette ki herkes için sınav sorusu farklıdır. Ama değişmez gerçek Ankebut Suresi 57. Ayettetidir: “Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Sonra bize döndürüleceksiniz.”

Allah, kullarını bazen verdiği nimetlerle bazen de vermedikleriyle imtihan eder. Görünüşe aldanıp da “herkesi sınadığını ve hiç kimseye haksızlık etmediğini” söyleyen Allah’ın adaletinden şüphe edilebilir mi?

Doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedensel ve zihinsel, yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybeden insanlar, toplumsal hayata uyum sağlarken ve günlük ihtiyaçlarını karşılarken güçlük çekebilir. Ancak her ne kadar başka birinin desteğine ihtiyaç duysalarda bu onların hayatı kucaklamalarına engel olmayacaktır. Çünkü insan olmak, “onurlu” bir yaşamı hakeder.

‘Engelsiz Yaşam Merkezinde’ çalışan bir din görevlisi olarak, birçok soru ve ihtiyaç karşısında cevapsız kalınca, çalışmamızın inceleme konusunu ‘Zihinsel Engellilerde Ehliyet’ olarak seçtik ve bu alana bir katkı sunmaya gayret ettik.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, engellilik kavramı ve İslamın engellilere bakışına; ikinci bölümde, kimlere zihinsel engelli denildiği, özellikleri ve sınıflandırıldıkları konulara; üçüncü bölümünde, ehliyetin tanımı ve bölümleri, ehliyet açısından insan hayatının dönemleri ve ehliyeti daraltan sebeplere; dördüncü bölümünde, zihinsel engellilerde ehliyet konusuna ve beşinci bölümde de sonuç ve önerilere yer verdik.

Kitap ve sünnetin desteklediği görüşü benimsediğimiz bu çalışmamız da meşhur dört mezhebin görüşüne yer verip günümüz hukuk sistemiyle de karşılaştırmalar yaptık.

Klasik diye ifade edilen temel İslami kaynaklardan ve bu alanda ortaya konan makale ve tezlerden istifade ettik.

Bu çalışmamızın her aşamasında bana yardımcı olan danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Nihat TOSUN'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca eşim Ali Sarıca'ya, çocuklarıma ve kardeşlerim N. Hilal ıbık ve Dr. A. Yasin Gündüz'e ve beni dualarında hiçbir zaman unutmayan anne ve babama da çok teşekkür ederim.

Zihinsel engellilerin ehliyeti ile ilgili yaptığımız bu çalışmamızın hayırlı olmasını dilerken bu yolda gayret gösteren bütün ilim erbabına başarılar dilerim.

Gayret bizden, Tevfik Allah'tandır.

Fatma Ebru SARICA

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Fatma Ebru Sarıca

Doğum Yeri ve Tarihi : Afyon- 1979

Lisans Öğretimi : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümü

Bildiği Yabancı Diller : Arapça

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı / Vaiz (2004-...)

İletişim

e-posta adresi : fatmaebrusarica@gmail.com

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
PROBLEM DURUMU	1
ARAŞTIRMANIN AMACI	1
ALT PROBLEMLER	2
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
1. BÖLÜM: ENGELLİ KAVRAMI VE İSLAMIN ENGELLİLERE BAKIŞI	3
1.1. ENGELLİLİK KAVRAMI	3
1.2. İSLAM'IN ENGELLİLERE BAKIŞI	7
1.3. ENGELLİLİĞİN NEDENLERİ	11
2. BÖLÜM: ZİHİNSEL ENGELLİ TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI	13
2.1. ZİHİNSEL ENGELİN TANIM	13
2.2. ZİHİNSEL ENGELİN SINIFLANDIRILMASI	15
2.2.1. Hafif Derecedeki Zihinsel Engelliler	15
2.2.2. Orta Derecedeki Zihinsel Engelliler	15
2.2.3. Ağır Derecedeki Zihinsel Engelliler	17
2.3. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİ	18
2.3.1. Fiziksel Özellikler	18

2.3.2.	Dil ve Bilişsel Özellikler	.....	18
2.3.3.	Kişilik ve Sosyal Özellikler	.....	19
3.	BÖLÜM: EHLİYET, EHLİYETİN BÖLÜMLERİ VE EHLİYETE GÖRE İNSANIN GEÇİRDİĞİ DÖNEMLER	.....	21
3.1.	EHLİYETİN TANIMI	.....	21
3.2.	EHLİYETİN BÖLÜMLERİ	.....	22
3.2.1.	Vücûb Ehliyeti	.....	22
3.2.2.	Eda Ehliyeti	.....	24
3.3.	EHLİYETAÇISINDAN İNSAN HAYATININ DÖNEMLERİ	.....	25
3.3.1.	Cenin Dönemi	.....	25
3.3.2.	Temyiz Öncesi Dönem	.....	26
3.3.3.	Temyiz Dönemi	.....	27
3.3.4.	Buluğ Çağı Sonrası Dönem	.....	28
3.4.	EHLİYET ARIZALARI (EHLİYETİ DARALTAN VEYA ORTADAN KALDIRAN DURUMLAR)	.....	30
3.4.1.	Genel Olarak Ehliyeti Etkileyen Durumlar	.....	30
4.	BÖLÜM: ZİHİNSEL ENGELLİLERDE EHLİYET	.....	37
4.1.	ORTA VE AĞIR DERECEDE ZİHİNSEL ENGELLİ	.....	37
4.1.1.	Vücûb Ehliyetine Etkisi	.....	38
4.1.2.	Edâ Ehliyetine Etkisi	.....	38
4.2.	HAFİF DERECE ZİHİNSEL ENGELLİ	.....	45
4.2.1.	Vücûb Ehliyetine Etkisi	.....	46
4.2.2.	Edâ/Fiil Ehliyetine Etkisi	.....	46
5.	BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	.....	54
	KAYNAKÇA	.....	59

KISALTMALAR

A.Ü.E.F.D	: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
BM	: Birleşmiş Milletler
By.	: Basım Yeri Yok
Çev	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
K.H.K.	: Kanun Hükmünde Kararname
M.Ü.İ.F.D	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
T.Y.	: Basım Tarihi Yok
Tck	: 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (2004)
Tmk	: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu (2001)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
v.d.	: ve diğerleri
v.b.	: ve bunun gibi
Y.E.Y.	: Yayın Evi Yok

GİRİŞ

PROBLEMDURUMU

Toplum genelinde engelli kişiler, çoğunlukla “sakat”, “özürlü”, “çürük” ve “engelli” olarak ifade edilmektedirler. Kişilerin bedensel ya da zihinsel işlevlerinde meydana gelen bozulmalar neticesinde açığa çıkan sınırlılık durumunu açıklamak amacıyla engellilik kavramı kullanılmaktadır. Söz konusu sınırlılık durumu, engelli kişilerin yaşamlarını devam ettirmek için başkalarına bağlı olmalarına neden olmaktadır.

İslamiyet’e kadar, zihinsel engelli bireyler toplumda genellikle uğursuz, şeytanın etkisi altında kalmış kimseler olarak görülmüştür. Bu bireyler birçok zulme maruz kalmış ve ihmal edilmişlerdir. İslam’dan önce horlanan, küçümsenen ve faydasız olarak görülen zihinsel engelli bireyler, İslamiyet ile birlikte toplumla kaynaşmışlar ve mümkün olduğunca işbölümüne dâhil edilmişlerdir.

Bu çalışmanın problem durumu, “Zihinsel Engellilerde Ehliyet” olarak belirlenmiştir.

ARAŞTIRMANINAMACI

İnsanlık kadar eski olduğu ifade edilen zihinsel engelliliğe sahip olan kişilere, çok eski zamanlardan beri kötü gözle bakıldığı belirtilmektedir. Tarih öncesi dönemlerde zihinsel engellilik şüphesi bulunduran bir bebek uçurumdan atılmaktayken; sonraki dönemlerde ise bu kişilerin çoğunlukla insanları eğlendirmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir.

İslamiyet öncesinde de aynı biçimde toplumlarda zihinsel engelli bireylerin hor görüldüğü, aşağılandığı, onlara eziyet edildiği tarihi kaynaklar aracılığı ile görülmektedir. İslamiyet ile birlikte toplumun bir parçası haline gelen zihinsel engelli bireyler, bu çalışmanın esas konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, İslam Fıkhi’nda zihinsel engelli bireylerin ehliyet durumunu ele almak, açıklığa kavuşturmasıdır.

ALTPROBLEMLER

Araştırmanın alt problemleri, engellilerin İslam Hukuku'nda ele alınışı kapsamında belirlenmiş olup, aşağıda sıralanmıştır.

1. İslam Fıkhı'nda zihinsel engellilerin hakiki anlamda durumu nedir?
2. İslam Fıkhı'nda zihinsel engellilerin sorumluluk bağlamında durumu nedir?
3. İslam Fıkhı'nda zihinsel engellilerin benzetme bağlamında durumu nedir?

ARAŞTIRMANINÖNEMİ

Dünyada çok sayıda bedensel ve zihinsel engelli birey bulunmaktadır ve bu bireylerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Buradan da hareketle, her insanın bir engelli adayı olduğu görülmektedir. Yakın zamana kadar engellilere yönelik farkındalık düzeyi oldukça düşük olmuştur. Günümüzde bile hala engelli bireylerin aşağılandığı görülmektedir. İslamiyet öncesinde engellilik şüphesi taşıyan bebeklerin öldürülmesine kadar varan zulümler yapılmış; engelli bireyler dışlanmış ve horlanmıştır. Bu çalışmada, zihinsel engelli bireylerin ehliyet durumunu İslam Hukuku çerçevesinde ele alınmaktadır. Engelli bireylere yönelik farkındalığı artırma çalışmalarının hızlandığı ve başarılı da olduğu günümüzde, bu konunun ele alınması ve konuya İslam Hukuku çerçevesinde yaklaşılması önem taşımaktadır.

1. BÖLÜM

ENGELLİ KAVRAMI VE İSLAMIN ENGELLİLERE BAKIŞI

1.1. ENGELLİLİK KAVRAMI

Türkçe bir kavram olan engelli kelimesi Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte, “engeli olan, manialı”¹demektir. Benzer anlamdaki özürlü ifadesi ise, “özrü olan, eksik, sakat, kusurlu veya defolu”;² şeklinde tanımlanmıştır.

Engelli kelimesinin yerine halk arasında sakat ve özürlü tabirleri de kullanılmaktadır.

"Özürlü" kavramı İslam Fıkhı'nda 'Abdesti bozan herhangi bir şeyin namaz vakti süresince durmayıp devam etmesi, idrar tutamama, gaz kaçırma, burun kanaması, yaradan irin akması, kadınların hayız süresinden sonra devam eden kanam olarak tarif edilmiş ve özürlü erkeğe **mâzûr**, kadına da **ma'zûre** denilmiştir.³Ancak buradaki“özürlü” den kast edilen şey daha geneldir ve zihinsel engellilerin durumuyla örtüşmemektedir.

Bu kelimelerin kullanım oranlarına bakıldığında toplum ve resmi kurumlarca engelli kavramının kullanıldığını görüyoruz.⁴

Tarih boyunca engellilik ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır. Yapılan bütün tanımların ortak özelliği ise engelli kişilerin başka kişilerin desteğine ihtiyaç duyarak yaşamlarına devam etmeleridir. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı'nca 2002'de ortaya konan TUIK'in 2002 yılında yaptığı Türkiye Özürülüler Araştırmasında, özürlü başlığında engelli şöyle açıklanmıştır: “Engelli: Doğuştan veya doğumdan sonra herhangi bir

¹ Hasan Eren, Nevzat Gözaydın, İsmail Parlatur, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük* (Ankara: Basım Evi, 1988), 1: 458.

² Heyet, *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, 2: 1246.

³ Muhammed b. Emin İbn-i Abidin, *Haşiyetü Reddü'l Muhtar*,(İstanbul: Daru Kahraman, 1984), 1: 508

⁴25.04.2013 tarihli ve 6462 Sayılı kanunla, kanun, K.H.K. ve tüm mevzuatta geçen “Özürlü, Sakat” ibareleri “Engelli” olarak değiştirilmiştir.

kaza veya hastalık sonucu, bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yetilerini kaybetmiş, normal yaşamın şartlarına uyamayan kişilerdir.”⁵

Türkiye Özürlüler Araştırmasına göre ise farklı nedenlerden dolayı normal hayat standartlarına uyamayan kişiler engelli birey şeklinde ifade edilmektedir. Gelişimsel engellilik 1978 ABD “Rehabilitasyon, Kapsayıcı Hizmetler ve Gelişimsel Engellilik Yasası” (PL 95-602) tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: “Gelişimsel engellilik, zihinsel veya fiziksel sakatlığa dayanan, ya da zihinsel ve fiziksel sakatlıkların birleşiminden kaynaklanan ağır ve kronik engellilik anlamına gelir ve:

1. Yirmi iki yaş öncesi ortaya çıkar,
2. Süresiz devam etmesi muhtemeldir,
3. Üç veya daha fazla temel yaşam etkinliği alanında ciddi işlevsel kısıtlamalara yol açar (özbakım, dili algılama ve dille ifade etme, öğrenme),
4. Hareket,
5. Kendi yönünü belirleme,
6. Bağımsız yaşama kapasitesi,
7. Ekonomik açıdan kendi kendine yetme,
8. Ömür boyu veya uzun süre boyunca, çok-disiplinli ve kapsamlı, kişiye özgü planlanıp koordine edilen özel bakım ve tedavi hizmetlerine (veya diğer hizmetlere) birleşik ve sıralı şekilde ulaşabilme ihtiyacını yansıtır.”⁶

Zihinsel veya fiziksel kusurlardan dolayı ortaya çıkan kronik ve ağır engellilik haline gelişimsel engellilik denmektedir. 01.07.2005 tarihli 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun’daki engelli tanımı şöyle yapılır: “Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal kabiliyetlerini farklı seviyedeki kayıplarından dolayı diğer

⁵ TÜİK. (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*, kutuphane. tuik.gov.tr/pdf/0014899.(Erişim tarihi; 19.06.2017)

⁶ Charles Zastrow, *Sosyal Hizmetlere Giriş, çev: Durdu Baran Çiftçi* (Ankara, Nika Yayınevi, 2013), 728.

bireyler ile birlikte eşit şartlarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutum ve çevre şartlarından etkilenen birey.”⁷

Engelli kişiler tarih boyunca pek çok toplumda dışlanmışlardır. Öyle ki bazı toplumlarda engelli bireyler yok edilmeye dahi çalışılmışlardır. Günümüzde dahi engellilere karşı dışlama davranışları görülmektedir. ⁸

Tarih boyunca engelli kişiler türlü etiketlenmelerle karşı karşıya kalmışlardır. Barton, gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarda engelli kişilerin üç ana etiketlenme sürecinden geçtiğini belirtmektedir. Barton’a göre engelli kişiler ilk olarak toplum tarafından “tehdit edici” şeklinde etiketlenmiş ve bundan dolayı engelli kişilere karşı çeşitli önlemler alınmıştır. Bir başka etiket ise engelli bireylerin “yük” olarak görülmesidir. Son olarak engelli bireylerin “aciz” olarak etiketlendiğini de ifade eden Barton, bu etiketlemeler sonucunda engellilere yönelik “korumacı-acımacı” düşüncelerin oluştuğunu belirtmektedir. ⁹

Toplumlarda sağlıklı kişiler kadar engelli kişilerin olması da son derece normal bir durumdur. Ancak, engelli kişilere karşı genellikle duyarsızlık hâkimdir.

1997’de T.C. Başbakanlığına bağlı olarak “Özürülüler İdaresi Başkanlığı” engelli bireylere yönelik hizmetlerin daha verimli ve düzenli bir biçimde yürütülmesi amacıyla kurulmuştur. 2005’te ise 5378 sayılı “Özürülüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, engellilerin temel özgürlük ve haklarını korumak, onların başka bireylerle müsavi biçimde hayat standartlarına sahip olmasını sağlamak ve engellilik durumunun önüne geçici önlemler almak amacıyla yürürlüğe girmiştir. ¹⁰

Birleşmiş Milletlerin(BM) 2007’de imzaya açmış olduğu “Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme” Türkiye tarafından 2008’de onaylanarak iç hukukun bir parçası durumuna getirilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

⁷ResmiGazete,5378 Sayılı Kanun. *Engelliler Hakkında Kanun (25868)*1 Temmuz 2015.

⁸Özer, S. (2015). *İslam ve Diğer Medeniyetlerin Engelliye Bakışı*. Bilimname, 28(1).

⁹ Esra, Burcu, ‘Özürülülük Kimliği ve Etiketlemenin Kişisel ve Sosyal Söylemleri’, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 23(2): 61-83.

¹⁰ Resmi Gazete,5378 Sayılı Kanun. *Engelliler Hakkında Kanun(25868)*. 1.

tarafından 2011’de hayata geçen “Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü” engellilerle alakalı yasal düzenlemeleri yapmaktadır.

25.04.2013 tarihli ve 6462 sayılı “Özürülüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla”, kanunlarda geçen; “özürülüler”, “özürüluleri”, “özürülulere”, özürülülüğe”, “özürülülüğün”ve “özürülulerin” ifadeleri, “engelliler”, engellileri”, “engellilere”, “engelliliğe”, “engelliliğin”ve “engellilerin” olarak değiştirilmiştir.¹¹Zihinsel engelli kişilerin velisi konumundaki kişilerle gerçekleştirilen görüşmeler ise onların da “özürülü” yerine “engelli” ifadesinin kullanılmasını tercih ettiklerini göstermiştir. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı’nın 2010’da gerçekleştirdiği “Özürülülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırmasında” engelli kişilerin pek çok ayrımcılıkla mücadele ettikleri görülmektedir.

Engelli kişilerin karşılaştığı sosyal dezavantajlar, engellilik durumunun yalnızca tıbbi kapsamda ele alınmasının önüne geçmektedir. Engellilik medikal ve sosyal kapsamda tarihsel süreçte değerlendirilmiştir. Bireylerin yaşadığı sosyal dezavantajlar göz önüne alındığında, engelliliğe sadece tıbbi bir durum olarak bakmak son derece yanlıştır.

Engellilik tarihsel süreçte, medikal ve sosyal model çerçevesi altında incelenmiştir. İlk olarak medikal model kapsamında ele alınan engellilikte, engelliliğin sosyal boyutları üzerinde durulmamaktadır. Medikal model Arıkan tarafından şöyle ifade edilmektedir: “Medikal model engelli kişileri problem olarak gördüklerinden, onlar da problemlili ve yetersiz kişiler olarak damgalanmaktadır”¹²

Engelli kişilerin yetersiz, sorunlu olarak görüldüğü medikal modelden sonra ise engelliliği daha farklı ve olumlu bir bakış açısıyla ele alan sosyal model açığa çıkmıştır. Sosyal model yaklaşımı özellikle 1980’lerden sonra etkinliğini artırmış ve genellikle engelli bireylerin karşı karşıya kaldığı ekonomik yetersizlikler konusu etrafında onlara sağlık, eğitim, çalışma gibi alanlarda sosyal hakların sağlanmasında ihtiyaç duyulan önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Medikal modeldekinden farklı olarak sosyal modelde, engelli kişilerin problemlerinin kendilerinden

¹¹ Resmi Gazete,5378 Sayılı Kanun. *Engelliler Hakkında Kanun(25868)*. 1.

¹² Çiğdem Arıkan, ‘Sosyal Model Çerçevesinde Özürülülüğe Yaklaşım’ *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 9.

kaynaklanmadığı, toplumun yarattığı sorunların engelliler için zorluk olduğu ifade edilmektedir;¹³

1.2. İSLAM'IN ENGELLİLERE BAKIŞI

Fıkıhta hükümlerin esnekliğini sağlayan önemli araçlardan biri de kolaylaştırma ve zaruret prensibidir. Toplumsal bütün kurallar gibi din kurallarının da belirli ölçüde zorluk ve meşakkat içermesi doğaldır. Teklifin özelliği bunu gerektirir. Ancak teklifin temel unsuru mükellefin buna güç yetirebilmesidir.¹⁴

İslâm şeriatı, önceki şeriatlara göre herkes için taşıdığı umumî kolaylığının yanında, özel durumlar için hususî kolaylıklar da taşımaktadır. Dolayısıyla İslâm hukukunda hükümler, mükelleflerin durumuna ve onların içinde bulunduğu şartlara göre değişebilmektedir.

Nisa Suresi 28. ayette “Allah yükünüzü hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır”¹⁵ buyururken, Allah’ın kulları için zorluk değil, kolaylık dilediğini, kimseye gücünden fazla yük yüklediğini belirtirken bir diğer ayette Hz. Peygamber (s.a.v.)’in onların üzerlerindeki ağır yüklerini, sırtlarındaki zincirleri atmakla görevlendirildiğini bildirmiştir.¹⁶

Hacc Suresi 78. Ayette geçen harec kelimesini güçlük manasında çevirebiliriz.¹⁷ İslam fikhında hiçbir güçlük yüklenmemesi, çaba gerektirmemesi manasında değildir.

Bu âyetlerde verilmek istenen mesaj: Allah(c.c.) kullarından istediği şey bu işin getirdiği zorluğun kendisi değil, bu zorluğa katlanmanın ortaya çıkaracağı yararlı sonuçlardır. Örneğin oruçla mükellef olmaktan maksat, kişinin oruç tutarak aç kalması değil, ruhen temizlenmesi ve yücelmesini, böylece ahlâkî erdemlerini arttırmasını sağlamaktır.¹⁸

¹³ Arkan, Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım, 11-25.

¹⁴ Talip Türcan, İslam Hukuku (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 646.

¹⁵Nisa, 4/28.

¹⁶Hacc, 22/78; Bakara, 2/185.

¹⁷Taberî,17:207; Şevkânî, 3: 531.

Mecellenin 17.maddesinde zorluk kolaylığı getirir. (el-meşakkatü teclibü't-teysîr) yer alır. Zorluk, kolaylığı getirir, darlık zamanında genişlik gösterilir.¹⁹

Kolaylaştırma prensibi (teysîr) İslâmiyet'in temel ilkelerinden biri olup birçok hadiste bu konuya vurgu yapılmıştır.²⁰Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir ölçüyü yine Resûlullah'ın hayatından öğreniyoruz. Hz. Âişe'nin verdiği bilgiye göre Peygamber efendimiz, Allah tarafından kural konmamış bir konuda iki seçenekle karşı karşıya geldiğinde bunlardan en kolay olanı tercih ederdi; fakat Allah'ın koyduğu hükümlerin yerine getirilmesi için de herkesten titiz davranırdı.²¹

Hz. Peygamber dinde kolaylaştırma ilkesine vurgu yapmış ve bunu davranışları ile de fiilen göstermiştir. ‘Eğer ümmetime zorluk verecek olmasaydım, onlara her namaz sırasında misvak kullanmalarını emrederdim.’²² Hadisi bu ilkenin en güzel örneğidir.²³

Yine Bakara Suresinin 185.ayeti bu prensibin bir diğer örneğidir.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى
سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ

‘Artık sizden kim bu ramazan ayına yetişirse onu oruçlu geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, başka günlerden sayısınca tutsun. Allah sizin için kolaylık istiyor güçlük çekmenizi istemiyor.’²⁴

Sonuç olarak özürlü, engelli ve hasta olanlar ibadetlerini yerine getirirken İslam'ın bu prensibinden yararlanabilirler. Örneğin namazı ayakta kılamayan duvar gibi bir yere yaslanarak, buna gücü yetmeyen oturarak, buna da gücü yetmeyen ima ile kılar.²⁵

¹⁹ Mecelle 17. Md.

²⁰Buhârî, ‘‘Îmân’’, 29;Müslim, ‘‘Talâk’’, 4.

²¹Buhârî, ‘‘Menâkıb’’, 27; Müslim, ‘‘Fezâil’’, 20.

²² Buhari, ‘‘Cumua’’, 8.

²³İsmail Karagöz, Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2001)

²⁴Bakara, 2/185.

²⁵Buhârî, Taksir, 19; Tirmizî, Mevâkîf, 157; EbûDâvud, Salât, 175; Zeylaî, Nasbu'r-Raye, II/175.

Hastalar hastalıkları bitinceye kadar oruç tutmaz, hastalıkları geçince kaza yapar. Şifası olmayan bir hastalığı var ise imkân nispetinde fidye verir. Abdest azalarının birinde yara ve sargı bulunan kimse eğer doktor su değmesin dediye mesh eder. Görme engelli bir vatandaş, kendisini Cuma namazına götürecek kimse bulamaz ise Cuma namazı yerine evinde öğle namazını kılar. Bedensel engeli bir vatandaş hac görevini yerine getirmekle yükümlü değildir. Çünkü hac, ancak gücü yetenlere, imkânı olanlara farzdır. Hasta ve bedensel engelliler, ekonomik güçleri iyiye kendi yerine vekil gönderebilirler.²⁶

Hz. Ömer, Hz. Peygamber'den şöyle duyduğunu haber verir: “Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır. Uyanıncaya kadar uyuyandan, buluğa erinceye kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden.”²⁷

Hayatın başa çıkılmayı bekleyen nice imtihanı gibi, engelli olmak ya da engelli bir yakını olmak da ceza değil imtihandır. Biliriz ki, şu hayatta günlerimiz sayılı, nefeslerimiz sıralıdır. Ve inanırız ki, iyiliklerimiz zerre miktarınca bile olsa karşılığını bulacak,²⁸ imtihandaki başarımız sonsuz mutlulukla ödüllendirilecektir.²⁹

Sonuçta kişinin Allah katında değer kazanması dış görünüşü ile değil, kalp zenginliği ile ve amelleri ile mümkün olacaktır.³⁰

O dönemde hastalıktan veya savaş esnasında yaralanmadan dolayı görme kabiliyetlerini kaybeden bir hayli fazladır.³¹ O yüzden bedensel engellilerin çoğu görme engellilerdir. (a'ma) Abese suresinde, engellilere vurgu yapmak için Abdullah b. Ümmi Mektum'un adı verilmeden “a'ma” diye bahsedilmektedir.³²

Hz. Peygamber (sav)'in hadislerinde en fazla görme engelliler yer alır ve onları cennetle müjdeler.

²⁶Münür Tezcan, “Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2006).

²⁷Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 372-373.

²⁸Zilzal, 99/7.

²⁹Ta-Ha, 20/75-76.

³⁰Halime Karabulut, *Ailemde Bir Engelli Var*, (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 9.

³¹A'raf, 179; Hacc, 46.

³²Abese, 1-10.

Rasulullah (sav)'in görme engellilere karşı davranışlarında en güzel örneğini Abdullah b. Ümmi Mektum'dur. Onu Mescid-i Nebevi'de müezzin olarak görevlendirmiştir ve kendi yerine devlet başkanı vekili olarak tayin etmiştir; Veda Haccında ve Uhud Savaşına gidişi de dâhil on üç defa onu Medine'de vekil bırakmıştır. Görme engellilerin imamlık yapmasına, savaşa iştirak etmelerine, farz namazlara katılmalarına, korunma amacıyla köpek beslemelerine izin vererek çeşitli hükümlerin belirlenmesini sağlamıştır. Ayrıca ticaret yapmalarının da önünü açmıştır.

Hiz. Peygamberin uygulamaları hep bu doğrultudadır. Seleme oğullarından Amr bin Cemuh, Bedir savaşına katılmak istemiş ancak topal olduğu için izin verilmemiş, ısrar edince Uhut savaşına katılmış ve orada oğulları ile birlikte şehit düşmüştür.³³

Zihinsel engellilerle de ilgili şu örnekler verilebilir:

Hiz. Peygamber karakter itibariyle saf bir sahabe olan ve alışverişte kolaylıkla aldatılabilen Munkız b. Amr'a önce alışveriş yapmamasını söylemiş, ancak o alışveriş yapmadan duramayacağını belirtince de hiç değilse alışveriş esnasında 'aldatma yok' de diyerek muhataplarını uyarmasını tavsiye etmiştir.³⁴

Bir diğer örnek Nuayman örneğidir: Nuayman biraz saf bir insandır. Bir bedevi, Hiz. Peygamber'i ziyaret maksadıyla mescidin avlusuna devesini bağlar ve içeri girer. Ashaptan birileri de Nuayma "sen şu deveyi kesersen de onu yesek. Çünkü gerçekten et yemeği çok özledik, nasılsa Hiz. Peygamber onun bedelini öder" deyince Nuayman, hiç itiraz etmeden işe koyulur. Devenin sahibi Hiz. Peygamberin huzurundan çıktığında devesinin derisinin yüzüldüğünü görür, feryadı basar. Hiz. Peygamber, Nuayman'ın peşine düşerek, onu aramaya başlar. Onu bir hendeğin içinde gizlenmiş, üzerine hurma dalları ve yaprakları örtmüş halde bulur. Elinden tutup hendekten çıkarır. Bulaşan toz ve topraktan yüzünün rengi değişen Nuayman 'a Hiz. Peygamber müşfik bir eda ile sorar: "Bunu niçin yaptın?" Nuayman boynunu bükerek ve şöyle cevap verir: "Benim yerimi sana gösterenler var ya ey Allah'ın

³³İbn Hanbel, Müsned, 5, 299.

³⁴Ebu Davut, "Buyu" (İcare), 66.

Resulü! İşte onlar bana bu işi yaptırdılar.”³⁵ Hz. Peygamber olayın iç yüzünü anlayınca deve sahibini çağırarak devesinin bedelini öder ve işi tatlıya bağlar.

Hz. Peygamber :”Rabbin kullarına en değerli ikramlarından biri olan sağlık nimeti için, hatta insanın vücudunda bulunan her bir eklem için sadaka vermesi gerektiğini” söyleyince ashab şaşırılmış, biraz da endişelenmişti. “Ey Allah’ın Resulü, bizim her gün sadaka verecek kadar mal varlığımız yok ki” deyince işte o zaman Peygamber Efendimiz sadakanın sadece mal ile yapılan yardım anlamına gelmediğini, zengin olmasa da insanın sadaka verebileceğini, görme engelli bir insana rehberlik etmenin, işitme ve konuşma engelli bir insana anlayacağı bir şekilde anlatmanın, yürüme güçlüğü çeken bir insanın koluna girip destek olmanın ve konuşmakta zorlanan bir insanın meramını ifade edivermenin de sadaka olduğunu” buyurmuştur.³⁶

1.3. ENGELLİLİĞİN NEDENLERİ

Engellilik sebepleri son dönemde yapılan araştırmalarda çoğunlukla doğum öncesi, sırası ve doğumdan sonrası olarak sıralanır. Bu sebepler şu şekildedir:

Doğuma Bağlı Sebepler

1. Sık hamilelik ve sık doğum,
2. Akraba evliliği,
3. Kan uyuşmazlığı,
4. Hamilelik sırasında ilaç kullanımı,
5. Gebelik kontrollerinin düzenli yaptırılmaması,
6. Annenin doğum yaşı,
7. Annede kalp, yüksek tansiyon ve şeker hastalığının olması.

Doğum Sırası Sebepler

1. Doğumun sağlık kuruluşu ve sağlık personeli olmadan yapılması,

³⁵Askalâni, “ el-İsâbe” , 1522;Ali Seyyar, Zihinsel Engellilik Açısından Şakacı Sahabi Hz.Nuayman, (İstanbul: Rağbet Yayınları,2015), 32.

³⁶İbnHanbel, 5: 168-169.

2. Doğumun normal süreden önce ya da sonra gerçekleşmesi.

Doğum Harici Sebepler

1. Yeni doğan bebeğin sağlık kontrollerinin yaptırılmaması,
2. Ev, iş, trafik kazaları ve zehirlenmeler,
3. Geçirilen ateşli hastalıklar,
4. Bebeğin aşılarının düzenli olarak yaptırılmaması.³⁷

---

³⁷ Engellilik Nedenleri (2015) www.mku.edu.tr/getblogfile.php?keyid=1687 (Erişim tarihi: 14.03.2019)

2. BÖLÜM

ZİHİNSEL ENGELLİ TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

2.1. ZİHİNSEL ENGELİN TANIM

M.Ö. 1500 yıllarında zihinsel engelliliğin yazılı tanımlarına Mısır Thebes yazıtlarında rastlanmış olup; söz konusu yazıtlarda zihinsel engellilikten, “beyin hasarından dolayı ortaya çıkan akıl sakatlığı” şeklinde bahsedilmektedir. Ortaçağ döneminde ise zihinsel engelli kişilere olan bakış açısında bazı düzelmelerin olduğu görülse de zihinsel engelli çocuklar çoğunlukla köle olarak satılmakta ya da sokağa atılmaktaydılar.³⁸

Zihinsel engelli kişiler ile alakalı Türkiye’de yapılan çalışmalara bakılırsa; 1997’de, 573 Sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” (KHK) çıkarıldığı görülmektedir. Bu Kararnameye göre 2000 senesinde, özel eğitim hizmetlerinin düzenlendiği “Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği” yayımlanarak, özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların tanılama, gönderme, değerlendirme, yerleştirme ve izleme süreçleri detaylı biçimde ele alınmıştır.

2005 tarihli 5378 sayılı Özürlüler Kanunu: “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” çıkarılmış ve 2006’da ise bu kanun kapsamında yeni bir “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Tanılama süreçleri bu yönetmelikte diğerlerine kıyasla daha detaylı şekilde düzenlenmiştir³⁹

Son dönemlerde ise zihinsel engelli kişilere karşı olan farkındalıkta, bu kişilere tanınan hakların geliştirilmesi, medyada bu kişilerin daha çok yer alabilmesi gibi unsurlar etkili olmuştur. Her ne kadar farkındalıkta bir artış söz konusu ise de zihinsel engellileri tanımlarken hala aşağılayıcı bazı ifadelerin kullanıldı görülmektedir.

³⁸Zihinsel Engellilik Nedir (2010) <https://engelliler.gen.tr/f67/zihinsel-engellilik-nedir-2218/>(Erişim tarihi: 14.03.2019)

³⁹ Veysel, Bozkurt. ‘Zihinsel Yetersiz Tanısı Alan Çocukların Tanılama Süreçlerinin Belirlenmesi’, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları,(2009): 4-5.

Zihinsel engelli kişilerin algılama ve anlama kapasiteleri olmasına karşın bu kişilerin “geri zekâlı”, “zekâ özürü” ve “zihinsel özürü” olarak tanımlanması onları toplumun çoğunluğu tarafından “deli” şeklinde nitelendirilmesine sebep olmaktadır.

Zekâ seviyesinin normalden düşük olması zihinsel engelliliğin temel kıstaslarından biri olarak kabul edilmektedir. Ancak ruhsal bozukluğa sahip olan kişilerin zekâ seviyeleri ortalama düzeyde hatta bazı durumlarda yüksektir. Zihinsel engelli kişilerin hiçbir şey yapamayacağı görüşü yanlış olmakla birlikte, iletişim, çevreye uyum, dil, motor becerilerin gelişimi daha yavaş olsa da yapabilecekleri şeyler mevcuttur.

Zekâ, çoğunlukla doğuştan var olan, yaşam boyunca da geliştirilebilen problem çözme gücü şeklinde ifade edilmektedir.⁴⁰ Bireyin zihinsel kabiliyetlerini belirten zekâ, çoğunlukla standardize edilmiş, uzmanların uyguladığı testlerden ulaşılan zekâ bölümü (ZB) puanları ile gösterilmektedir. ZB puanı 70 ya da daha altında olan kişilerde zekâ geriliği bulunduğu ifade edilmektedir. Fakat bu testlerde standart hata payının da dikkate alınması gerekmektedir. Standart hata genellikle ± 5 'dir.⁴¹

Zihinsel engellilik; doğum öncesi, sırası ve haricinde ortaya çıkan, merkezi sinir sistemine etki eden birtakım sebeplerden dolayı zihin gelişimini ve işlevlerini yavaşlatıp gerilemesine sebep olarak etkili uyumsal davranışların oluşmasının önüne geçen, sosyal ve akademik alanlarda yetersiz hale getiren durumdur.⁴²

Bilimsel temelli ilk tanımların ise 1900'lerde yapıldığı belirtilmektedir. En yaygın olarak kullanılan zihinsel engellilik tanımı, 1876'da kurulan Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği'nin (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities-AAIDD) 2002 yılında yayınlanan yönergesine göre zihinsel engellilikte ortaya konan üç temel unsur;

1-Zihinsel fonksiyonlarda anlamlı sınırlılıklar

2-Uyumsal davranışların her ikisinde anlamlı sınırlılıklar

⁴⁰Ayşen Sonuç, ‘Zihinsel Engellilerde Sporun Öfke Düzeyine Etkisi’, (Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman, 2002), 21.

⁴¹Zeka Gerilikleri <https://bengisemerci.com/ze/ka-gerilikleri> (Erişim tarihi: 14.03.2019)

⁴²Çoban, *Tıbbi-Eğitsel Yaklaşımla Zihinsel Engel Okyanusunun Kıyısı*, 10.

3- 18 yaşından önce ortaya çıkmasıdır.⁴³

Zihinsel engellilerin özel eğitim alması gerekmektedir.⁴⁴ Ancak eğitim sistemindeki eksikliklerden dolayı yeteri kadar faydalanamamaktadırlar.⁴⁵ Buna rağmen sporda çok başarılıdırlar.⁴⁶

2.2. ZİHİNSEL ENGELİN SINIFLANDIRILMASI

Zihin engellilerin kendi içlerinde de farklılıklar olmasından dolayı sınıflandırılmaları gerekmektedir. Sınıflandırmanın temelleri 1921'e dayanmakta olup zekâ geriliğine sahip olan kişiler genellikle zekâ seviyeleri doğrultusunda hafif, orta, ağır ve ileri derece şeklinde sınıflandırılmaktadırlar⁴⁷

2.2.1. Hafif Derecedeki Zihinsel Engelliler

Hafif derece grubunda yer alan kişilerin motor(hareket) ve duyu problemleri yoktur. Pek çok hafif düzeydeki zihinsel engelli kişinin sosyal ve dil gelişim becerileri okul öncesi dönemde başladığından dolayı, zekâ engelli tanısının konulması zorlaşmaktadır. Bu kişilerin okul becerilerini onlu yaşların sonlarında, 6. sınıfta edindikleri görülmektedir. Düşük beceri gerektiren el işlerini yapabilir, çok yüksek akademik kabiliyet gerektirmeyen sosyo-kültürel ortamlarda problem yaşamayabilirler. Fakat bu bireyler sosyal ve duygusal açıdan da gelişme problemleri göstermektedirler ise zihinsel engel açık bir biçimde belli olabilmektedir⁴⁸

2.2.2. Orta Derecedeki Zihinsel Engelliler

⁴³Bozkurt, *Zihinsel Yetersiz Tanısı Alan Çocukların Tanılama Süreçlerinin Belirlenmesi.*, 2.

⁴⁴S. Sunay Yıldırım Doğru- Neslihan Durmuşoğlu Saltalı, *Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitim*, (Ankara: Maya Akademi, 2013), 41.

⁴⁵Levent, İlhan, "Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Beden Eğitimi ve Sporun Sosyalleşme Düzeylerine Etkisi", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 6 (2008): 316; Süleyman, Dernekbaş, "Zihinsel Engelliler İçin Matbaa Eğitim Programının Oluşturulması" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), 2; Bahar, Günaydın, "Zihinsel Engelliler Beden Eğitimi Öğretim Programlarının İçerik, Uygulama, Sorunlar Açısından Veli ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2016), 3.

⁴⁶İlhan, "Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Beden Eğitimi ve Sporun Sosyalleşme Düzeylerine Etkisi", 316; Dernekbaş, "Zihinsel Engelliler İçin Matbaa Eğitim Programının Oluşturulması", 2; Yasir, Türkyılmaz, "İslam Hukukunda Zihinsel Engelliler", (Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize, 2018), 22.

⁴⁷Yahya Özsoy, Mehmet Özyürek, Süleyman Eripek, *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar: Özel Eğitime Giriş.* (Ankara: Karatepe, 1994), 47.

⁴⁸Nevzat Yüksel, *Ruhsal Hastalıklar* (Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi, 2001), 37.

Bu gruptaki kişilerde orta derecede zihinsel engelliliğin yanında genellikle hafif veya orta düzeyde bedensel engel de bulunabilmektedir. Çoğunlukla kendi kendilerine bakmayı öğrenebilen bireyler basit görevleri yerine getirmekte bir problem yaşamamaktadırlar. Akademik alanda başarısız olsalar da okul kurallarına uydukları görülmektedir. Erken tanı ve eğitim, bu kişilerin bakımlarında kısmen bağımsız olmalarına ve denetimlerle toplum içinde hayatlarını devam ettirmelerine yardımcı olmaktadır.⁴⁹

a. Frajil X Sendromu: Frajil-X sendromu insanlarda kalıtsal zeka geriliğinin en sık nedenidir. Kalıtsal ve kalıtsal olmayan mentalretardasyon nedenleri dikkate alındığında Downsendromundan sonra ikinci sırada gelmektedir. Frajil X sendromu, X kromozomunun frajil bölge olarak adlandırılan bölgedeki mutasyonu sonucu meydana gelen bir hastalıktır. Öğrenme bozuklukları, dikkat eksikliği ve otistik bozukluklar görülmektedir.⁵⁰

b. Pradder-Willi Sendromu: Prader-Willi Sendromu % 70paternal kaynaklı 15. kromozomun uzun kolunda q11-q13 delesyonu sonucu ortaya çıkan konjenital, multisistemik gelişim bozukluğudur. PWS ilk olarak Charles Dickens'in Bay Pickwick'in maceraları kitabında tasvir edilmiştir. Fiziksel özellikleri kitapta kırmızı yüzlü, uyuyamayan, şişman, aşırı yeme isteği olan bir adam olarak bahsedilmiştir.İdare edilmeleri zor olan ve beklenmedik hareketler sergileyen gruptur.⁵¹

c. Otizm: Otizm, bir akıl hastalığı değil, doğuştan ya da bir- iki yaşında ortaya çıkan karmaşık bir nöro-gelişimsel bir bozukluktur.Otizmin,beynin yapısında ki bozukluğun sinir sisteminde dezenformasyon oluşturduğu görülür.⁵²Otistik birey; “Erken dönemde ortaya çıkan, insanlarla iletişim kurmada problem yaşayan, sosyalleşemeyen, etkinliklere katılamayan ve bu

⁴⁹ Orhan Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. (Ankara: Nurool Matbaacılık,1988), 76

⁵⁰Cumhur Gündüz; Özgür Çoğulu; Cihangir Özkınay; Sarenur Tütüncüoğlu; Gül Sapmaz; Mehmet Kösem; Ferda Özkınay, İdiyopatik Mental Retardasyonlarda Frajil-X Sendromu Araştırması; Ege Tıp Dergisi 39 (2): 97 - 104, 2000.

⁵¹ Pradder-Willi Sendromu nedir? <https://www.zicev.org.tr/911>(Erişim tarihi 14.03.2019).

⁵²Burak, Doğangün, “Özel Eğitim Gerektiren Psikiyatrik Durumlar”. *İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi* No: 62 (2008): 161.

özellikleri sebebi ile özel eğitime ihtiyaç duyan birey” şeklinde tanımlanır.⁵³Otizmin genetik olabildiği gibi, biyolojik sebepleri de olabilir.⁵⁴

d. Down Sendromu: Downsendromu, genetik bir hastalıktır. İnsan vücudunda bulunankromozom sayısı 46 iken Downsendromlu bir kişide kromozom sayısı 47’dir.Downsendromubir kişi önceden 12 yaşında vefat ederken, şimdi ilaç tedavileri sonucunda bu yaş 40’ı bulmaktadır. ⁵⁵

2.2.3. Ağır Derecedeki Zihinsel Engelliler

Ağır zekâ geriliği olan kişiler çoğunlukla doğumda veya sonrasında fark edilmektedir. Çoğunluğunun merkezi sinir sistemi ciddi hasarlıdır ve bunun yanında farklı engeller ve sağlık problemleri de yaşayabilmektedirler. Hareketleri kısıtlı, kendi bakımlarını yapamayan bu bireylerin günün her anı yanlarında birinin bulunmasına ihtiyaçları vardır ⁵⁶Ağır düzeyde zihinsel engellilerin konuşma becerileri yetersiz ve tehlikelere karşı korunmasızdırlar ⁵⁷

a. Cri-du-Chat (Kedi Ağlaması) Sendromu:

Kedi miyavlaması sendromu, tıptaki isimleriyle Cri-duChat sendromu,5. kromozomun bir parçasının kaybıyla ilişkili ender genetik hastalıklardan biridir.⁵⁸On, on iki yaşlarında zekâ geriliği başlar. Yüz hatlarında kabalaşma, derine yerleşik gözler, düşük burun kemeri ve üst dişlerin sorunlu kapanış en belirgin özellikleridir.

b. Fenilketonüri: Kalıtsal bir hastalıktır. Fenilketonüri (PKU), fenilalaninitirozine metabolize etme yeteneğinin bozulmasıyla karakterize olur. Zihinsel gerilik ve hiperaktivite ile sonuçlanır. ⁵⁹

⁵³ Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, mad. 4.

⁵⁴ Doğan, “Özel Eğitim Gerektiren Psikiyatrik Durumlar”, 162-163.

⁵⁵Down Sendromu Nedir? <https://www.downturkiye.org/down-sendromu-nedir> (Erişim tarihi: 14.03.2019)

⁵⁶Eripek, *Zihinsel Engelli Çocuklar*, 139

⁵⁷ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2002), 65

⁵⁸ Ceren Çakır Doğan, “Türkiye’deki İlköğretim Düzeyindeki Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İçin Müzik Eğitiminin Durumu ve Öğretim Programı Model Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2011), 13.

⁵⁹Özenoğlu Aliye, 0-1 Yaşta Farklı Şekillerde Beslenen Fenilketonüri’li Bebeklerin Büyüme Durumları; Göztepe Tıp Dergisi 18 (2003): 98-105. 2003.

c. Lesch-Nyhan Sendromu: LNS, pürin metabolizması için gerekli olan HGPRT enziminin konjenital yetersizliği ile ortaya çıkan bir hastalıktır. LNS'nin en belirgin özelliği kişinin kendi kendine zarar vermesidir. Bir yaşından sonra süt dişlerinin çıkması dil, dudak, omuz ve kollarını ısırarak kendine zarar verir. Aslında acıyı hisseder ancak buna engel olamaz. Bu hastalığın ilerlemesini engellemek için, ilaç tedavisi, psikolojik tedavi ve cerrahi tedavi uygulanabilir.⁶⁰

d. Alzheimer ve Demans: Alzheimer hastalığı, ileri yaşlarda ortaya çıkan ve belirtilerinin ortaya çıkması ile fark edilebilen sürece verilen isimdir. Yedi aşamalıdır. Erken dönemde eşya isimlerini unutma ile başlarken, en son dönem olan ileri ve ciddi dönemde akli melekesi yoktur. Alzheimer hastalığının kesin tedavisi olmamakla birlikte hem süreci yavaşlatmak hem de kimi belirtilerin şiddetini azaltmak için ilaç tedavisi uygulanır. Bu hastalığın yavaş ilerlemesi için erken tanı ve tedavi çok önemlidir.⁶¹

2.3. ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN ÖZELLİKLERİ

2.3.1. Fiziksel Özellikler

Zihinsel engelli kişilerde zekâ seviyesi düştükçe daha fazla sağlık sorunu yaşadıkları ve tedaviye daha çok gereksinim duydukları belirtilmektedir.⁶² Fiziksel ve duyuşsal sorunlar zihinsel engelli kişilerin sıkça karşılaştıkları problemlerdir. Ayrıca, normal gelişim sürecinde ortaya çıkması beklenen değişikliklerin problemlili veya geç yaşanması da zihinsel engel nedeni olarak gösterilebilmektedir. Hastalıklara karşı dirençleri oldukça düşük olan bu kişiler sık sık hastalanmaktadırlar.⁶³

2.3.2. Dil ve Bilişsel Özellikler

⁶⁰ Yıldırım Ceren; Lesch-Nyhansendromu ve kendi oral dokularına zarar verme davranışı: Bir olgu sunumu, *Gülhane Tıp Dergisi*, 56 (2014): 251-254.

⁶¹ Alzheimer Belirtileri ve Evreleri, <https://www.acibademmobil.com.tr/alzheimer-belirtileri/> (Erişim tarihi: 14.03.2019)

⁶² Marilyn Friend; *Special Education: Contemporary Perspectives for School Professionals*, (Boston: Allynand Bacon, 2006), 44

⁶³ Adnan Kulaksızoğlu, *Farklı Gelişen Çocuklar* (2. b.) (Ankara: Nobels Yayınları, 2015), 77

Konuşmayı öğrenme süreçleri diğer çocuklarla aynı olan zihinsel engelli çocukların, engel derecelerine göre bu çocuklar ya konuşma güçlükleri yaşamakta ya da konuşmaları daha geç gerçekleşmektedir ⁶⁴

Hafif zihinsel engeli olan çocuklar, kelimelerdeki bazı sesleri atlamakta, ses eklemekte veya sesleri yanlış telaffuz etmektedirler. İletişim kurarken sınırlı kelimelerden ve bu kelimelerden türetmiş oldukları cümlelerden faydalanmaktadırlar. Orta ve ağır zihinsel engelliler ise bu durumların yanında, daha sınırlı kelimeler kullanmakta, fikirlerini ve isteklerini bu sınırlı kelimelerle belirtmektedirler. İleri derecede konuşma bozukluğu yaşayan çocuklar ise kendilerine özgü ses ve işaretler yoluyla iletişim kurmaktadırlar.⁶⁵Zihin engelli çocuklar, okul ortamında daha az dikkat dağıtan uyaran bulunması ve okulların daha düzenli olması sebebiyle okulda daha kolay öğrenmekte ancak bu öğrenilenleri toplumda uygularken sıkıntılar yaşamaktadırlar.⁶⁶

Zihinsel engelli kişilerin dikkatlerini bir noktada toplaması ve engellerle başa çıkma gücü göstermeleri oldukça zordur. Yenilikler karşısında uyum zorluğu çeken bu kişiler öğrenme motivasyonlarını kaybederek problemler karşısında başkalarının çözüm üretmelerine ihtiyaç duymaktadırlar.

2.3.3. Kişilik ve Sosyal Özellikler

Kişisel özellikler öğrenmeyi de etkileyen çok boyutlu bir alan olup, zihinsel engelli kişilerin kişilik ve sosyal özelliklerinin bilinmesi bu kişilerle alakalı ulaşılmak istenen hedeflerde başarılı olma konusunda yararlıdır.⁶⁷Normal kişilere göre özgüvenleri daha düşük olan özellikle hafif zihinsel engelli kişiler, bazı arkadaşlık kurma sorunlarıyla karşılaşabilmektedirler.⁶⁸Zihin engelli kişiler çoğunlukla başkalarının onları fark etmesini istemekte ve bundan dolayı ilgi çekmeye çalışmaktadırlar. Bir konu hakkında kararsız kaldıklarında agresifleşebilir,

⁶⁴Yasin Temel, L. J.Boothman, A, Blokland,P. J, Magill, H. W. Steinbusch, Visser- V. Vandewalle, & T. Sharp, Inhibition of 5-Ht Neuron Activity Andİnduction of Depressive-LikeBehaviorby High-FrequencyStimulation of theSubthalamicNucleus,(*Proceedings of theNational Academy of Sciences, America, 2005*),104(43), 17087-17092.

⁶⁵Kulaksızoğlu, *Farklı Gelişen Çocuklar*, 77.

⁶⁶Temel ve Diğerleri, Inhibition of 5-Ht Neuron Activity Andİnduction of Depressive-LikeBehaviorby High-FrequencyStimulation of theSubthalamicNucleus, 17087-17092.

⁶⁷S.F.Freeman, M.C. Alkin, AcademicandSocialAttainments of ChildrenWithMentalRetardation in General Educationand Special EducationSettings,*Remedialand Special Education*, 21(1),2000, 3-26.

⁶⁸(Reed McIntyre,Dusek,&Quintero, 2011, 484.

başkalarına ya da kendine zarar verebilirler. Saldırganlık, tembellik, inatçılık, dikkat dağınıklığı bu kişilerin yaşadığı sorunlar arasındadır.⁶⁹

---

⁶⁹Hale Çiftçi, Zihinsel Engelli Çocuklara Renk Kavramını Kazandırmada Eş Zamanlı İpucuyla Öğretimin Bireysel ve Grup Eğitimindeki Etkisinin Karşılaştırılması. (*Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi. 2007), 36.

3. BÖLÜM

EHLİYET, EHLİYETİN BÖLÜMLERİ VE EHLİYETE GÖRE İNSANIN GEÇİRDİĞİ DÖNEMLER

3.1. EHLİYETİN TANIMI

Sözlükte; “yetki, elverişli, layık ve yeterli olmak” anlamına gelen ehliyet, fıkıh terimi olarak; kişinin dini ve hukuki hükümlere muhatap olmaya elverişli oluşunu ifade etmektedir.⁷⁰

İslam’da hükümleri koyan kaynağa ve otoriteye hâkim denilmektedir.⁷¹ İslam’da hükümlerin kaynağı yani hâkim, Allah’tır. Kur’an-ı Kerim’deki birçok ayette bu hususu vurgulamaktadır. Mesela şöyle buyrulmuştur: “Hüküm yalnız Allah’a aittir. O kendisinden başkasına tapmamamızı emretti.”⁷² “Bilesiniz ki hüküm yalnız O’na aittir. O hesap görenlerin en çabuğudur.”⁷³ “Hüküm yüce ve ulu olan Allah’a aittir.”⁷⁴

Fıkıh usulünde hâkim kelimesi yerine daha çok şâri kelimesi kullanılır.⁷⁵

Ehliyetin bir diğer tanımı de kişinin lehine ve aleyhine olan meşru haklarının yerine getirme yetkisinden ibarettir.⁷⁶

Kişinin mükellef sayılması için o işe ehil olması gerekir. Mükellef tutulduğu işe ehil olması ise, kendisine yöneltilen hitabı anlayabilecek ve bu hitabın anlamını imtihanda esas alınacak ölçüde tasavvur edebilecek güçte bulunması ile mümkündür. Çünkü mükellef tutmaktaki gaye, fiilin mükellef tarafından imtihan şartları içinde meydana getirilmesidir. Kendisine yöneltilen hitabı anlama güne sahip olmayan

⁷⁰ Mustafa Ahmed Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fî Sevbihi'l-Cedid*, (Dımeşk: Mektebetü't-ticariye, 1959), 1: 25; Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 295; Abdülkerim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Ali Şafak (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2008) 418; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılâhâtı Fıkhıyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1970), 1: 31.

⁷¹ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 279; Türçan, *İslam Hukuku*, 195; Muhsin Koçak, Nihat Dalgın, Osman Şahin, *Fıkıh Usulü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013) 190; Faruk Beşer, *Kolay Usulü Fıkıh* (İstanbul: Nun Yayıncılık, 2016), 48.

⁷² Yusuf Suresi 12/40.

⁷³ En'am Suresi 6/62

⁷⁴ Mü'min Suresi 40/12

⁷⁵ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 279; Kahraman, *İslam Hukuku*, 195.

⁷⁶ Şerif Ali b. Muhammed el-Cürçani, *et-Ta'rifat* (Beyrut: Darülkütübil ilmiyye, 1983), 40.

kişinin ise imtihana tabi tutulması mümkün değildir. Bu da ancak akıl sayesinde olur. Akıl varsa mükellefiyette vardır.⁷⁷

Ancak aklın varlığı gizli bir durumdur. Üstelik akli seviyeler de farklı farklıdır ve her seviyedeki akıl, mükellefiyetin mesnedi olmaya yeterli değildir. Çünkü insan, akli seviyesinin yeterli olmadığı durumlarda, mükellefiyetin delillerini kavrayamaz ve mükellef tutulduğu işi çekip çeviremez.⁷⁸

Kişinin mükellef sayılmasının alameti kişinin temyiz kudretine sahip olarak buluşa ermiş olmasıdır.⁷⁹ Bu konu bir sonraki bölümlerde ehliyet arızaları başlığı altında detaylı incelenecektir.

3.2. EHLİYETİN BÖLÜMLERİ

Sözlükte; “yetki, elverişli, layık ve yeterli olmak” anlamına gelen ehliyet kelimesini fıkıh terimi olarak; “kişinin dini ve hukuki hükümlere muhatap olmaya elverişli oluşunu ifade etmektedir” şeklinde tanımlamıştık.

Bu tanımdan hareketle ehliyet iki kısma ayrılmaktadır:

1. Vücûb ehliyeti

2. Edâ ehliyeti

3.2.1. Vücûb Ehliyeti

Vücûb ehliyeti, haklara sahip olabilme ve borçlar altına girebilme ehliyetidir.⁸⁰

Bu nevi ehliyetin temelini hayatta olma özelliği teşkil eder. Onun için vücûb ehliyetine, hayatın başlangıç anından sona erme anına kadar her insan sahiptir. Yaşa, akli melekeler ve benzeri başka özelliklere bakılmaksızın, vücûb ehliyetinin

⁷⁷Şaban, İslam Hukuk İlminin Esasları, 279; Hayrettin, Karaman, Ana hatlarıyla İslam Hukuku ,(İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006) 2: 29;

⁷⁸ Şaban, İslam Hukuk İlminin Esasları, 279;Beşer, Kolay Usulü Fıkıh, 242.

⁷⁹ Şaban, İslam Hukuk İlminin Esasları, 279;

⁸⁰Şaban, İslam Hukuk İlminin Esasları, 279; Tekin Gökmenoğlu, İslam’da Şahsiyet Hakları,(Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 57.

yaşayan her insan için zaruri olarak varlığı kabul edilir. Fakihler buna zimmet adını verir. Onlara göre zimmet, kişiyi haklara ve borçlara ehil kılan şer'i bir vasıftır.⁸¹

Günümüz hukuk sisteminde vücûb ehliyetine “kanuni kişilik” adı verilir.⁸²

Vücûb ehliyeti bir şeyi hak edebilme ehliyetidir. Anne karnındaki ceninin bile böyle bir ehliyeti vardır.⁸³

Sonuç olarak vücûb ehliyetine sahip olabilmek için insan olmak yeterlidir. Ancak bu ehliyet bazı kişilerde tam, bazı kişilerde ise eksik olarak bulunur.

3.2.1.1. Eksik Vücûb Ehliyeti -Cenin Dönemi

Anne karnındaki cenine iki açıdan bakılabilir. Bir yönden, cenin annenin parçası sayılır; onunla birlikte bir yerde bulunur veya bir yerden başka bir yere intikal eder. Diğer yönden kendine ait hayatiyeti bulunan müstakil bir varlıktır, kısa bir süre sonra anneden tamamen ayrılacak ve bağımsız bir kişilik kazanacaktır. İşte Şari' her iki açıyı dikkate almış ve bunun sonucu olarak, bir taraftan cenine haklar sahibi olabilmeye ve borçlar altına girebilmeye elverişli kamil bir zimmet tanımamış, diğer taraftan onun menfaatini korumak maksadıyla onun için sadece bir kısım haklara ehil olma zimmetini tanımıştır.⁸⁴

Anne karnındaki çocuğun ehliyeti eksik vücûb ehliyetidir. Kabul beyanına ihtiyaç duyulmayan bazı hakları kazanabilir. Mesela miras, yararına vasiyet ve vakıf yapılması, yapılan vakfın gelirine hak sahipliği gibi.⁸⁵ Kabule ihtiyaç duyulan satım ve hibe gibi haklarda yalnız yararına bir durum bulunsa bile hak sabit olmaz.⁸⁶ Zira ceninin irade beyanında bulunması mümkün olmadığı gibi, bu hususta onun adına beyanda bulunacak kanuni temsilcisi de yoktur.⁸⁷

⁸¹Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296; Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 418.

⁸² Türk Medeni Kanunu 8. Madde.

⁸³Uzunpostalcı, “Cenin”, 7: 369; Beşer, Kolay Usulü Fıkıh, 49.

⁸⁴Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296

⁸⁵ Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 419; Bardakoğlu, “Ehliyet” DİA, 10: 534; Kahraman, İslam Hukuku, 216; Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,297;

⁸⁶Vehbe Zuhaylî, *Usûlü'l-Fıkıh*, çev. Ahmet Efe (İstanbul: Risale Yay, 1994) I: 165.

⁸⁷Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,297;

3.2.1.2. Tam VücûbEhliyeti - Doğum Sonrası Dönem

Cenin canlı olarak doğduğunda tam vücûb ehliyetine sahip olur, kendisi müstakil bir birey halini alır ve artık gerçek bir hukuki kişiliktir. Yaşadığı sürece zimmeti ve vücûb ehliyeti tam olarak sabit olur. Buna göre, canlı olarak doğan çocuk bütün haklara sahip olduğu gibi, kanuni temsilcisinin yerine getirebileceği borçlara da ehildir.⁸⁸

Klasik litaretürde vücub ehliyeti, mahiyet ve kapsamı yönüyle, özellikle gayri mümeyyiz çocuk örneği üzerinden açıklanır. Dolayısıyla temyiz çağına ulaşmamış olanlar (gayri mümeyyiz), akıl hastaları ve sefihler, tam vücûb ehliyetinin tipik örneğidirler.

Özetlersek kişi doğumdan itibaren mali haklardan faydalanır.Satım, kira, miras,vasiyet, hibe gibi. Kendisi adına yapılan hukuki işlemlerden doğan borçlara, akrabalık nafakası, haksız fiilden doğan tazmin, öşür ve haraç gibi kamu düzenini ve sosyal yardımlaşmayı gerçekleştirmeye yönelik mali borçlara muhatap olur.⁸⁹

Hanefiler zekât ve sadaka-i fitirda vücub ehliyetini yeterli kabul etmez. Ancak diğer mezhepler ictimai adaleti temin eden bir vergi olarak kabul eder ve çocuğa zekât gerekir derler. Tabi ödemeyi onun adına veli veya vasisi yapacaktır.⁹⁰

3.2.2. Eda Ehliyeti

Eda ehliyeti, kişinin hukuken muteber sayılacak tarzda fiiller ortaya koyabilmesi demektir.⁹¹ Dini ve hukuki hak ve borçları bizzat kullanmaya ehil oluşu manasınada gelmektedir.⁹²Diğer bir ifade ile edâ ehliyeti, hakkımı alma ve başkasının hakkımı da yerine getirme yetkisidir. ⁹³

⁸⁸Hallâf, *Usûlü'l-Fıkh*, 137; Hamza Aktan, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, (İzmir: Işık Akademi Yay.2008), 44; Koçak vd., *Fıkh Usulü*, 245.

⁸⁹İbn Abidin, *HaşiyetüReddû'l- Muhtar*, 5: 89-91

⁹⁰*Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî* İbnRüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (çev. Vecdi Akyüz), (İstanbul: Beyan Yay. 2002), 3: 421.

⁹¹Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*,297;

⁹² Molla Hüsrev, *ŞerhuMirkatü'l- Usul*, (çev. H. Sadıkoğlu) 2: 591.

⁹³ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 419

Bu nevi ehliyetin esasını ise; vücûb ehliyetinde olduğu gibi hayatta olma özelliği değil, temyiz kudretinin var olması teşkil eder.⁹⁴ Dolayısıyla zaman içerisinde gelişir.

Eda ehliyeti temyiz gücüne dayandığından, sözleşmelerin yapımındaki açıklamaları geçerlidir. Haklarında bir takım hukuki sonuçlar doğar.⁹⁵

Eda ehliyeti cenin döneminde hiç bulunmaz, temyiz döneminde eksik olarak - ki bu yaş yedi yaştır- başlar. Buluş ve rüşd ile tamamlanır.⁹⁶

Temyiz çağına gelmeyen (gayri mümeyyiz) çocuğun, akıl hastasının edâ ehliyeti yoktur.

İnsanın anne karnındaki ceninlik devresinden, akli olgunluğa tam olarak erişmesine kadar dört döneme ayrılır. Cenin dönemi, temyiz öncesi dönem, temyiz dönemi ve buluş-rüşd dönemi.

3.3. EHLİYETAÇISINDAN İNSAN HAYATININ DÖNEMLERİ

3.3.1. Cenin Dönemi

Cenin; sözlükte “gizli olan şey, anne karnındaki çocuk” manasına gelmektedir. Necm Suresi 32. ayette de, henüz doğmamış anne karnındaki çocuk anlamında kullanılmıştır.⁹⁷

Yukarıda anne karnındaki cenine iki açıdan bakılabilir demiştik. Bir yönden, cenin annenin parçası sayılır; onunla birlikte bir yerde bulunur veya bir yerden başka bir yere intikal eder. Diğer yönden kendine ait hayatiyeti bulunan müstakil bir varlıktır, kısa bir süre sonra anneden tamamen ayrılacak ve bağımsız bir kişilik kazanacaktır. İşte Şari’ her iki açıyı dikkate almış ve bunun sonucu olarak, bir taraftan cenine haklar sahibi olabilmeye ve borçlar altına girebilmeye elverişli

⁹⁴ Muhammed Ebû Zehra, *Usul’ül-fikh*, (Mısır: Darü’l-Fikril Arabi) 285; Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296;

⁹⁵Hallâf, *Usûl’ü-l Fikh*, 150

⁹⁶Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296

⁹⁷Necm Suresi 53/32.

kamil bir zimmet tanımamış, diğer taraftan onun menfaatini korumak maksadıyla onun için sadece bir kısım haklara ehil olma zimmetini tanımıştır.⁹⁸

Dolayısıyla anne karnındaki çocuğun ehliyeti eksik vücûb ehliyetidir. Kabul beyanına ihtiyaç duyulmayan bazı hakları kazanabilir. Mesela miras, yararına vasiyet ve vakıf yapılması, yapılan vakfın gelirine hak sahipliği gibi.⁹⁹ Kabule ihtiyaç duyulan satım ve hibe gibi haklarda yalnız yararına bir durum bulursa bile hak sabit olmaz.¹⁰⁰ Zira ceninin irade beyanında bulunması mümkün olmadığı gibi, bu hususta onun adına beyanda bulunacak kanuni temsilcisi de yoktur.¹⁰¹

Cenin canlı olarak doğduğunda tam vücûb ehliyetine sahip olur, kendisi müstakil bir birey halini alır ve artık gerçek bir hukuki kişiliktir. Yaşadığı sürece zimmeti ve vücûb ehliyeti tam olarak sabit olur. Buna göre, canlı olarak doğan çocuk bütün haklara sahip olduğu gibi, kanuni temsilcisinin yerine getirebileceği borçlara da ehildir.¹⁰²

3.3.2. Temyiz Öncesi Dönem

Sözlükte, “ayırarak, bir kimseyi diğerlerinden üstün tutmak, hükmü temyiz mahkemesine göndermek, aralarındaki farkı anlayıp idrak etmek” gibi anlamlara gelen temyiz, bir fıkıh terimi olarak kişinin derinliğine olmasa da, iyi ile kötüyü, faydalı ile zararlıyı ayırt ve idrak edebilmesini ifade eder.¹⁰³

Temyizin diğer tarifi; sözleşmeler meydana getiren sözlerin manalarını, hüküm ve neticelerini, aşırı aldanma(gabn-ı fahiş) ve az aldanma (gabn-ı yesir) durumlarını bildirmektedir.¹⁰⁴

Doğumla başlayan bu dönem genellikle 7 yaşına kadar devam eder.

⁹⁸Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296

⁹⁹ Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 419; Bardakoğlu, ‘Ehliyet’ DİA, 10: 534; Türcan, İslam Hukuku, 216; Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,297;

¹⁰⁰Vehbe Zuhaylî, *Usûlü'l-Fıkh*, çev. Ahmet Efe (İstanbul: Risale Yay, 1994) I: 165.

¹⁰¹Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,297;

¹⁰²Hallâf, *Usûlü'l-Fıkh*, 137; Aktan, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, 44; Koçak vd., *Fıkıh Usulü*, 245.

¹⁰³İbnManzûr, *Lisânu'l- Arab*, “myz” mad. 5: 412-413

¹⁰⁴Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 419; Çeker, *İslâm Hukukunda Çocuk*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1990), 38; Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku 2*: 31; Elmalılı Muhammed Hamdi, *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kâmûsu*, haz. Sıtkı Güllü, (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), 4: 308; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*: 241.

Bu dönemdeki çocuk kendisine yöneltilecek hitabı anlamak için yeterli akli seviyeye ulaşmadığından, hakkında eda ehliyeti sabit olmaz.

Temyiz çağına gelmemiş çocuğun ibadet mükellefiyetleri yoktur.¹⁰⁵

Temyiz çağına gelmemiş çocuğun cezai sorumluluğu yoktur.¹⁰⁶ İrade beyanından sorumlu tutulamayacağı gibi, hiçbir sözlü hukuki tasarrufu geçerli olmaz.¹⁰⁷

3.3.3. Temyiz Dönemi

Sözlükte, “ayırarak, bir kimseyi diğerlerinden üstün tutmak, hükmü temyiz mahkemesine göndermek, aralarındaki farkı anlayıp idrak etmek” gibi anlamlara gelen temyiz, bir fıkıh terimi olarak kişinin derinliğine olmasa da, iyi ile kötüyü, faydalı ile zararlıyı ayırt ve idrak edebilmesini ifade eder.¹⁰⁸ diye yukarıda bahsetmiştik.

Kişiler yaklaşık olarak yedi yaşından, biyolojik ergenlik anlamına gelen buluğa kadar mümeyyiz sayılır. Bu dönemdeki insan, sınırlı olmakla birlikte belirli bir akli seviyeye gelmiştir.

Peygamberimizin (sav) “çocuklarınızı 7 yaşına girdiklerinde namaz kılmaya alıştırsın” hadisini¹⁰⁹ esas alan İslam fıkıhçıların çoğu, 7 yaş temyiz başlangıcı olarak kabul ederler.¹¹⁰

Küçüklerin tam vücûb ehliyeti vardır.

Bu dönemdeki küçükler için eksik eda ehliyeti söz konusudur.¹¹¹ Dolayısıyla mümeyyiz küçük namaz, oruç, hac gibi ibadetlerden hiç biri ile mükellef değildir. Ancak eğitmek ve yetiştirmek için alıştırlır. Zira Peygamberimizin (sav)

¹⁰⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*: 241; Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*,297

¹⁰⁶ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 353.

¹⁰⁷Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*,297.

¹⁰⁸İbnManzûr, *Lisânu'l- Arab*, “myz” mad. 5: 412-413

¹⁰⁹Tirmizî,“Mevakit”, 182; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 180-187.

¹¹⁰Hallâf, *İlmüUsûli'l-fikh*, 112; Ebû Zehra, *Fıkıh Usûlü*, 289; Zerkâ, *el-Medhâl*, 2: 760.

¹¹¹Serahsî, *el-Mebsud*, 2: 340; Hallâf, *Usûlü'lFıkıh*,137; Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*,297.

“çocuklarınızı 7 yaşına girdiklerinde namaz kılmaya alıştırmın” hadisinden maksatta budur.¹¹²

Söz ve davranışlarından ötürü bedeni cezaya çarptırılmaz; mali sonuçları olan hukuki tasarrufları ise geçerlilik açısından üç gruptur:

- 1- Tamamen menfaatine olan tasarruflar: Hibe, vasiyet, hediye ve sadaka kabulü gibi. Bunlar kendi mal varlığından bir şey eksiltmeksizin kişinin mal varlığında bir artış meydana getiren tasarruflardır. Mümeyyiz küçüğün bu tasarrufları kimsenin muvaffakiyetine ihtiyaç olmaksızın geçerlidir ve hemen hüküm ifade eder.
- 2- Tamamen zararına olan tasarruflar: Hibe, ikrar, vasiyet, vakıf ve boşama gibi. Bunlar kendi mal varlığında artış meydana getirmeksizin kişinin mal varlığında eksilme meydana getiren tasarruflardır. Kanuni temsilcis muvafakat etse bile mümeyyiz küçüğün bu gruba giren tasarrufları geçersizdir.
- 3- Hem menfaate hem zarara ihtimali olan tasarruflar: İster alıcı ister satıcı taraf olarak satım sözleşmesi, ister kiracı ister kiralayan taraf olarak kira sözleşmesi, ortaklık sözleşmesi ve evlenme sözleşmesi gibi. Bu gruba giren tasarrufları mümeyyiz küçük yaparsa mevkuf olarak sahihtir. Kanuni temsilcisi muvafakat ederse nafiz olur; muvafakat etmezse batıl hale gelir.¹¹³

3.3.4. Buluğ Çağı Sonrası Dönem

Sözlükte; ulaşmak, yetişmek, iş gayesine varmak gibi manaya gelen buluğ; fıkıh terimi olarak, bir kimsenin çocukluk dönemini bitirip, ergenlik çağına ulaşması demektir.¹¹⁴

Bu dönem, ya bilinen tabii buluğ alametlerinin ortaya çıkması ile veya bu alametler görülmemiş ise cumhura göre on beş yaşının tamamlanması ile başlar.¹¹⁵Ebu Hanife'ye göre bu yaş erkek için on sekiz, kadın için on yedidir. Maliki

¹¹²Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296

¹¹³Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 421; Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,298.

¹¹⁴İbnManzûr, Lisânu'l –Arab, “blğ” md.

¹¹⁵Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 184;Abdullah b. Mahmud Mevsîfî, *el-İhtiyar (Beyrut: Daru'lKütüb 'i-l İlmîyye)* 2: 114; Bardakoğlu, “Buluğ”, *DİA*, İstanbul 1992, 6: 413

mezhebine göre ise, gerek erkek gerekse kadın için on yedi veya on sekiz yaşın tamamlanması ile olur.¹¹⁶

Bu dönemde temyiz gücüne sahip yani aklı başında ise, kişi için tam eda ehliyeti sabit olur. Yani, kişi dinin hitabına muhatap olur; gerek iman ve ibadet ve gerekse toplumsal ve hukuki düzenin bütün gereklerini yüklenir. Yaptığı bütün sözleşmeler ve diğer hukuki tasarruflar geçerlidir. Bunlara, bu tasarruflar için konulmuş bütün hükümler bağlanır. Yaptığı hukuka aykırı fiillerden de sorumludur.¹¹⁷

Buluğa eren kişinin bütün hukuki tasarruflarının geçerli sayılması için, reşid olması da gerekir.

Sözlükte rüşd, “ erginlik, reşitlik, olgunluk” gibi anlamlara gelmektedir. İstılahta ise; maddi veya manevi olarak doğru yola girmek ve doğru yol demektir.¹¹⁸

Nisa Suresi 6. Ayetteşöyle ifade edilmiştir: *وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النُّكَاحَ فَإِنْ أَنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ*

“Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin.”¹¹⁹

Kur'an-ı Kerim'de 19 yerde “rüşd” terimi geçmektedir. Bakara Suresi 250. Ayette, iman, hak ve ibadet; Cin Suresi 21. Ayette fayda; yine Cin Suresi 10. Ayette hayır; Kehf Suresi 66. Ayette doğru yol; yine Kehf Suresi 10. Ayette çıkış ve kurtuluş yolu; Nisa Suresi 6. Ayette akıl ve olgunluk manalarına gelmektedir.

Rüşd yaşı buluğdan daha yukarıda kabul edilir. Kişi buluğa ermesine rağmen rüşdünü ispat edemediyse, onun için özellikle mali olan hukuki tasarruflardaki ehliyeti, mümeyyiz çocukta olduğu gibi, eksik kabul edilir.¹²⁰

Bu husus Mecelle“de şu şekilde yer almaktadır: *“Bir çocuk baliğ olduktan malının kendisine itası hususunda istical olunmayıp teenni ile tecrübe olunmalıdır. Reşit olduğu tahakkuk ederse o vakit emvâli kendisine verilir.”*¹²¹

¹¹⁶Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,298

¹¹⁷M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1996), 237; Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 423; Bardakoğlu, ‘Ehliyet’ DİA, 10: 534; Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,298.

¹¹⁸ Mehmet, Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2006), 485.

¹¹⁹ Nisa 4/6

¹²⁰ Koçak vd., *Fıkıh Usulü*, 248.

Ebû Hanife'ye göre ise; buluş çağına eren kimse reşid olmasa damalını tasarrufuna yetkilidir, ancak malı tedbiren kendisine teslim edilmez. Malını reşid olunca veya yirmi beş yaşını doldurunca alır. Yirmi beş yaşını doldurduğu halde mali konularda yeteneksizlik gösteren kişiye malı ne olursa olsun teslim edilmelidir. Çünkü deli olmadığı ve bunaklık göstermediği halde bir şahsa mali konularda sınırlama koymak onun haysiyetini küçük düşürmek demektir. Buda o şahsın mali zararından daha büyük bir zarardır.¹²²

Cumhura göre ise; böyle bir kimse hacr¹²³ altına alınır ve bu kimsenin yaptığı alış veriş, ya da vasiyeti kanuni temsilcisinin izni alınmadan hüküm doğurmaz. Bu da söz konusu kişinin eda ehliyetinin noksan olduğu sonucunu doğurur.¹²⁴

3.4. EHLİYET ARIZALARI (EHLİYETİ DARALTAN VEYA ORTADAN KALDIRAN DURUMLAR)

3.4.1. Genel Olarak Ehliyeti Etkileyen Durumlar

İnsanın gelişmesine paralel olarak tekâmül eden ehliyetler üzerinde dururken hep normal olarak gelişen insanı göz önüne almıştık. Hâlbukibazı sebeplerle ehliyet daralır veya ortadan kalkabilir.¹²⁵

Burada insanın yaşam sürecinde karşılaştığı bazı olumsuzluklar sebebiyle ehliyetin nasıl etkilendiğini göreceğiz.

Tam eda ehliyetine sahip olduktan sonra kişinin başına gelen ve ortadan kaldırma veya daralma şeklinde ehliyeti etkileyen yada ehliyetini etkilemeksizin ilgili kişiye nispetle bazı hükümlerin değişmesine yol açan durumlara ehliyet arızaları denir.¹²⁶

Vücûb ehliyetinin ortadan kalkması veya daralması mümkün değildir.¹²⁷

¹²¹ Mecelle, md. 981

¹²²Saffet Köse, "Rüşd", DİA, 35: 297-300; Tuba Yılmaz, 'İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler', (Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2012), 26.

¹²³Hacr: Kişinin haklarını kullanma ehliyetinin kaldırılması veya kısıtlanmasıdır.

¹²⁴İbn Âbidin, *Reddî'l-Muhtâr*, 5: 101; Koçak, *Fıkıh Usulü*, 248.

¹²⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 189

¹²⁶Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*,299

¹²⁷ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 130

Hanefiler bu arızaları ‘semavi’ ve ‘müktesep’ diye iki bölümde incelemişlerdir.¹²⁸

Ehliyeti ortadan kaldıran veya daraltan arızalardan bir kısmı, kişinin kendi istek ve arzusu ile oluşmaz bunlara semavi arızalar denir. Akıl hastalığı, bunama, küçüklük, ölüm, unutmama ve kadınlara mahsus haller, bayılma, uyku, ölümlle sonuçlanan hastalık, kölelik bu tür arızalardandır.¹²⁹

Şahsın kendi irade ve isteği ile oluşan arızalara da mükteseb arızalar denir. Sefihlik, sarhoşluk, şaka, bilmemek, yolculuk, yanılmak gibi durumlar bu tür arızalardandır.¹³⁰

Her ne kadar adet haline geldiği için bu arızalar sayılagelmişse de dikkat edilince bunlardan ‘küçüklük, unutmama, ölüm, bilememek, yanılma ve hezlay hali ve lohusalığın arıza mahiyetinde olmadığı görülmektedir.¹³¹

Bu konuda temel ilke olarak şu belirtilebilir: “Allah hakları konusunda akıl ve temyiz olmadığı sürece muafiyet; toplum hakları konusunda ise mümkün olduğunca sorumluluk yüklemek esastır.”¹³² Bir başka deyişle insanın elinde olmayan arızalar sebebi ile insanların yaptıklarından ya da yapamadıklarından sorumlu olmaması, kendisinin sebep olduğu arızalar sebebi ile yaptıklarından ise sorumlu olmasıdır.¹³³

Eda ehliyetini ortadan kaldıran arıza kişiyi çocukluk çağına iade etmiş sayılır, daraltan arıza ise temyiz çağına indirir.¹³⁴

3.4.1.1. Semâvî Ehliyet Arızaları

Meydana gelmesinde kişinin çaba ve seçiminin bulunmadığı, kendi istek ve arzusu ile oluşmayan arızalara *semâvî* arızalar denir. Akıl hastalığı, bunama,

¹²⁸Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları, 299

¹²⁹ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, 189

¹³⁰ Çalış, İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi, 128.

¹³¹ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, 189.

¹³² Koçak vd., Fıkıh Usulü, 248.

¹³³ Beşer, Kolay Usulü Fıkıh, 49.

¹³⁴ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, 191.

bayılma,kölelik, küçüklük, unutma, uyku, ölümle sonuçlanan hastalıkve kadınlara mahsus haller bu tür arızalardandır.¹³⁵

Biz burada konumuzla ilgili olan akıl hastalığı ve ateh(akıl zayıflığı) kısmını ele alacağız.

Cünûn(Akıl Hastalığı)

Cünûn iyi ile kötüyü birbirinden ayıran, işlerin neticesini idrak eden zihin kuvveti ve muhakeme kabiliyetinin bozulması halidir.¹³⁶ Kişinin aklını ve temyiz kudretini yok eden durumdur.¹³⁷ Söz ve fiillerin yapılışına mani olacak şekilde akılların karışmasıdır.¹³⁸

Akıl hastalığı doğuştan ve ya sonradan oluşmasına göre ikiye ayrılır. Eğer doğuştan varsa buna “cünûn-ü asli”, ergenliğe kadar akıl sağlığı yerinde iken ergenlikten sonra akıl hastalığına düşer olmuşsa buna da “cünûn-ü arızı” denir.¹³⁹

Akıl hastalığı ehliyete etkisi bakımından devamlı ve geçici olmak üzere ikiye ayrılır.

*Devamlı olan akıl hastalığı (cünûn-ı mutbık): Bu, mükellefin bütün vakitlerini kapsayan delilik halidir. Hastalık sürekli olduğundan ehliyeti tamamen ortadan kaldırır. Eda ehliyeti bakımından bunlar gayri mümeyyiz çocuk gibidir.¹⁴⁰

*Geçici akıl hastalığı (cünûn-ı muvakkat): Sara gibi nöbetler halinde gelen hastalıktır. Yani, hastanın bütün vakitlerini kaplamayıp, zaman zaman gelip geçici olan hastalıklardır. Bu kişiler, hastalık nöbetlerinin geldiği vakitlerde ehliyetsiz; diğer zamanlarda normal insan gibi kabul edilir.¹⁴¹

Ebu Yusuf'a göre akıl hastası iken ramazan ayında şifa bulup iyileşirse, yeni buluşa ermiş kabul edilir ve oruçlarını kaza etmesi gerekmez.¹⁴²

¹³⁵ Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,299; Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, 189.

¹³⁶ Koçak, Fıkıh Usulü, 250.

¹³⁷ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*,79; Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,299.

¹³⁸ Cürçani, Ta'rifat, 79

¹³⁹ Cürçani, Ta'rifat, 79

¹⁴⁰ Koçak vd., Fıkıh Usulü, 250

¹⁴¹ Koçak vd., Fıkıh Usulü, 250

¹⁴² Dönmez, “cünûn”,*md. DİA*, 8: 126.

Akıl hastaları, hastalıkları devam ettiği süre ibadetlerle yükümlü değildir. İbadetlerin zimmetten düşüşü, istihsan yoluyla, deliliğin devamlı olup olmayışına göre kayıtlanmıştır. Şöyle ki, arıza hali, bir gün ve bir geceyi geçtiğinde namaz; bütün ramazan ayını kapsadığında oruç; bütün yılı kapsadığında da zekat yükümlülüğü hastanın üzerinden düşecektir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre, tanımlanan süreler dolmadan hastanın iyileşmesi halinde bu süre zarfında vakti geçmiş olan ibadetleri kaza etmesi gerekir.¹⁴³

Akıl hastaları hakim kararına bakılmaksızın mahcur kabul edilirler; onlar adına işlerini velileri yürütür. Velisi izin dahi vermiş olsa, akıl hastasının sözlü tasarrufları, ikrarları ve akitleri muteber değildir.¹⁴⁴

Ateh (Bunama)

Sözleri birbirini tutmayan, bazen akıllı bazen deli gibi konuşan ve davranan, idrak ve anlayışları kıt insanların halidir. Bu haldeki kimseler ma'tûh olarak adlandırılırlar. Ateh belli bir yaş ile sınırlı değildir; çoğunlukla yaşlılarda görülmekle birlikte, çocuklarda da görülebilir.¹⁴⁵

“Ateh”, akıl zayıflığıdır. Bu durumda olana akıllı karışık denir. Bazı sözleri akıllı insanların sözü gibidir, bazı sözleri mecnunların sözleri gibidir. Ama bu özelliği sevinç veya öfke gibi gizli olarak ortaya çıkar.¹⁴⁶

Bunaklar gel-git akıllı kimselerdir; bazen akıllı, bazen deli gibi hareket ederler.¹⁴⁷

Akıl zayıflığı (ateh) bütün hükümler bakımından temyiz çağındaki çocuk gibidir. Yani eksik eda ehliyetine sahiptir.¹⁴⁸

İbadetten muaftırlar. Ancak ibadet yaparsa sevap kazanırlar.¹⁴⁹

¹⁴³Koçak vd., Fıkıh Usulü, 250

¹⁴⁴Koçak vd., Fıkıh Usulü, 251

¹⁴⁵Koçak vd., Fıkıh Usulü, 251

¹⁴⁶Cürçani, Ta'rifat, 147; İbnÂbidin, Reddû'l-muhtâr, 6:144.

¹⁴⁷Taftazani, et-Telviḥ ve't- Tavdiḥ, 2: 739.

¹⁴⁸Koçak vd., Fıkıh Usulü, 251

¹⁴⁹Zeydan, Fıkıh Usulü, 102; Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları, 299; Fahrettin, Atar, Fıkıh Usulü(İstanbul: İFAV Yayınları, 2002), 150.

Kendi menfaatine yaptığı işlerde velisinin iznine bakılmazken, menfaatine olmayan işlerde velisinin izni gerekir.¹⁵⁰

Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:Ma'tuh'un talakı haricinde bütün talaklar geçerlidir.¹⁵¹

Ma'tûh hakkındaki hükümlere bakılarak şöyle bir sonuca varmak mümkündür: Allah (c.c.) hakkını ilgilendiren konularda ateh bir özür sayılırken, kul hakkını ilgilendiren konularda başkalarının haklarının ihlal edilmemesi temel esas olup hukuken affi mümkün olmadığından ma.tûh verdiği zararın bedelini ödemekle yükümlüdür.¹⁵²

Ma'tûhda, mecnun gibi mahcur kabul edilir.

3.4.1.2. Müktesep Ehliyet Arızaları

Kişinin kendi istek ve arzusu ile oluşan ve oluşmasına bilerek izin verilen arızalara mükteseb arızalar denir. Sarhoş olmak, sefihlik, yolculuk, bilmemek, yanılmak ve şaka gibi durumlar bu tür arızalardandır.¹⁵³

Biz burada konumuzla ilgili olan sefeh kısmını ele alacağız.

Sefeh (Harcamalarda Tedbirsizlik)

“Sefeh” kelimesi sözlükte; ahmak, cahil, malını israf edip savuran anlamına gelir. Istilahta ise; malını yerli yersiz saçıp savuran kimse demektir.¹⁵⁴

Mecelle'de “malını yersiz sarf eden, masraflarında haddi çok aşan, servetini israfla kaybeden adam” şeklinde tarif edilmiştir.¹⁵⁵

Sevinç ve kızgınlık anında akıllı hareket etmemesi, ister içki ve kumar gibi malını saçma olsun, ister camii ve okul yaptırma olsun her iki şekilde de sefeh olur.

¹⁵⁰Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296.

¹⁵¹*****

¹⁵² Zeydan, el-Medhal, 281

¹⁵³ Çeker, İslam Hukukunda Akitler, 31.

¹⁵⁴ Cürcani, Ta'rifat, 120; Çeker, İslam Hukukunda Akitler, 31.

¹⁵⁵Mecelle, md. 946.

Sefeh, kişinin ekonomisini yönetememe durumudur. Nitekim İnsanlarla ilişkileri zayıf olan şüphesiz mallarını kontrol etmede de yetersiz olacaklardır.¹⁵⁶

Rüş, sefahin zıt anlamlısıdır.¹⁵⁷

Sefihin ehliyeti vardır. Çünkü sefih akıl problemi olan değil, harcamalarında dengesiz olandır. Yani ibadetlerin hepsine ehil ve mükelleftir. Yani Allah hakları konusunda da kul hakları konusunda da sorumludur.

Mallarının kendisine teslim edilmesi ya da sonradan hacr altına alınmasıyla alakalı olarak sefeh, iki bakımdan incelenir:

*Sefih olarak buluşa eren kimseye malını teslim etmek:

Cumhur, Nisa Suresi 5. ayet “Allah’ın sizi başına diktiği malları sefihlere vermeyin”¹⁵⁸ gereğince, sefih olarak buluşa eren kimseye, malının kendisine teslim edilmeyeceği konusunda ittifak halindedir.¹⁵⁹

Bazı alimler ise, “Yetimleri, nikah çağına erdikleri zamana kadar gözetip deneyin. O vakit kendilerinde rüş gördünüz mü mallarını onlara teslim edin”¹⁶⁰ şeklindeki ayetten hareketle sefih olarak buluşa eren bu kimselere reşit oluncaya kadar mallarının teslim edilmemesi gerektiğine hükmetmişlerdir.

Ebu Hanife’ye göre 25 yaşına kadar beklenir. Kişi bu yaşa ulaştığında, rüşte ermiş olsun ya da olmasın malı kendisine verilir.

*Sefihin hacri:

Cumhur konuya toplum menfaati açısından yaklaşarak, malını dengesiz harcaşıp başkasına muhtaç olmaması için malına hacir (kısıtlama) konulur demişlerdir.¹⁶¹ Delilleri ise; Bakara Suresi 282. ayet “Eğer borçlu, akli ermeyen

¹⁵⁶Çeker, İslam Hukukunda Akitler, 31

¹⁵⁷ Aydın, M. Akif, “Çocuk”, DİA, 8: 361; Bardakoğlu, Ali, “Ehliyet”, DİA, 10: 537-538

¹⁵⁸ Nisa Suresi 4/5.

¹⁵⁹ “Sefihi mahcur muamelatta sağıri mümeyyiz gibidir.” Mecelle, 990. Md; Koçak vd., Fıkıh Usulü, 262.

¹⁶⁰Nisa 4\6.

¹⁶¹Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296

(sefih) veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın...”¹⁶²
tir.¹⁶³

Ebu Hanife konuya şahsi hürriyetler açısından yaklaşır ve sefeh sebebiyle bir kişinin hacr altına alınamayacağını söyler.¹⁶⁴ Bu nedenle kişi, kullara olan borcundan dolayı gerekirse hapsedilir.

Sefeh, dini ibadetlerle mükelleftir.

Haksız fiillerinden mesuldür; telef ettiği malları tazmin etmek zorundadır.

Sefihin hacr edilmeden önceki tasarrufları reşit insanların tasarrufları hükmündedir.

Hacr altındaki sefihin tasarruflarına gelince; alım-satım, kira gibi tasarruflarda sefih, mümeyyiz çocuk gibidir. Buna göre, tasarrufları, kendisi için, hem faydalı hem zararlı ise velisinin iznine bağlıdır. Tamamen zararlı tasarrufları, hükümsüzdür. Kendisi için tamamen yararlı tasarrufları sahihtir.¹⁶⁵

¹⁶²Bakara, 2\282.

¹⁶³Bilmen, Hukuk-ı İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, 7: 271.

¹⁶⁴ Koçak vd., Fıkıh Usulü, 264.

¹⁶⁵Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 67; Koçak vd., Fıkıh Usulü, 264; Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*,300.

4. BÖLÜM

ZİHİNSEL ENGELLİLERDE EHLİYET

4.1. ORTA VE AĞIR DERECEDE ZİHİNSEL ENGELLİ

Orta derecede zihinsel engellilerde genellikle hafif veya orta düzeyde bedensel engel de bulunabilmektedir. Çoğunlukla kendi kendilerine bakmayı öğrenebilen bireyler basit görevleri yerine getirmekte bir problem yaşamamaktadırlar. Akademik alanda başarısız olsalar da okul kurallarına uydukları görülmektedir. Erken tanı ve eğitim, bu kişilerin bakımlarında kısmen bağımsız olmalarına ve denetimlerle toplum içinde hayatlarını devam ettirmelerine yardımcı olmaktadır.¹⁶⁶

Ağır zekâ geriliği olan kişiler çoğunlukla doğumda veya sonrasında fark edilmektedir. Çoğunluğunun merkezi sinir sistemi ciddi hasarlıdır ve bunun yanında farklı engeller ve sağlık problemleri de yaşayabilmektedirler. Hareketleri kısıtlı, kendi bakımlarını yapamayan bu bireylerin günün her anı yanlarında birinin bulunmasına ihtiyaçları vardır.¹⁶⁷ Ağır düzeyde zihinsel engellilerin konuşma becerileri yetersiz ve tehlikelere karşı korunmasızdırlar.¹⁶⁸ diye yukarıda bahsetmiştik.

Frajil X Sendromu, Pradder-Willi Sendromu, Down Sendromu, Cri-du-Chat (Kedi Ağlaması) Sendromu, Fenilketonüri, Lesch-Nyhan Sendromu ve Alzheimer (Demans) hastalığının son aşaması da bu gruptadır.

Orta derecede zihinsel engelliler ilkökul ikinci sınıf seviyesinde bir eğitim alabilirler. 6-7 yaşındaki bir çocuğun yapabileceği işleri belki yapabilirler.¹⁶⁹

Orta derece zihinsel engelliler denetim ve koruma altında meslek edinin çalışabilirler. Bildikleri mekânlarda tek başına gezebilirler.¹⁷⁰

Orta ve ağır derece zihinsel engelliler İslam hukukunda temyiz gücüne sahip değildir. Gayri mümeyyizdirler ve eda ehliyetleri yoktur.¹⁷¹ Cünûn kapsamında

¹⁶⁶ Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, 76.

¹⁶⁷ Eripek, *Zihinsel Engelli Çocuklar*, 139.

¹⁶⁸ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 65.

¹⁶⁹ Yaşar Bilge, *Adli Tıp*, (İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi, 2013), 128.

¹⁷⁰ Salih Yaşar Özden, *Adli Psikiyatri*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2015), 205.

değerlendirilir. Çünkü daha öncede belirttiğimiz gibi cünûn; iyi ile kötüyü birbirinden ayıran, işlerin neticesini idrak eden zihin kuvveti ve muhakeme kabiliyetinin bozulması halidir.¹⁷² Kişinin aklını ve temyiz kudretini yok eden durumdur.¹⁷³ Söz ve fiillerin yapılışına mani olacak şekilde akılların karışmasıdır.¹⁷⁴

4.1.1. Vücûb Ehliyetine Etkisi

Vücûb ehliyetinin temeli hayatta olmaktır. Dolayısıyla hafif zihinsel engelliler vücûb ehliyetine sahiptirler.

4.1.2. Edâ Ehliyetine Etkisi

Orta ve ağır zihinsel engellilerineda ehliyetine etkisini ibadetlerde ve toplumsal hayatta olmak üzere iki bölüm halinde inceleyebiliriz.

Eda ehliyetin temelini akıl ve temyiz kudreti oluşturur.¹⁷⁵

Orta ve ağır zihinsel engellilerin hastalıkları devamlı olduğu için ehliyeti tamamen ortadan kaldırır. Eda ehliyeti bakımından bunlar gayri mümeyyiz çocuk gibidir.¹⁷⁶

4.1.2.1. İbadetlerde

İbadet mükellefiyetleri yoktur ancak tecrübelerime dayanarak kelime-i tevhid, kelime-i şهادet, salavat ve ilahi ezberleyebilirler.

Akıl hastaları, hastalıkları devam ettiği süre ibadetlerle yükümlü değildir. İbadetlerin zimmetten düşüşü, istihsan yoluyla, deliliğin devamlı olup olmayışına göre kayıtlanmıştır. Şöyle ki, arıza hali, bir gün ve bir geceyi geçtiğinde namaz; bütün ramazan ayını kapsadığında oruç; bütün yılı kapsadığında da zekat yükümlülüğü hastanın üzerinden düşecektir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre,

¹⁷¹Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, 289.

¹⁷² Koçak vd, *Fıkıh Usulü*, 250.

¹⁷³ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*,79; Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*,299.

¹⁷⁴Cürçani, *Ta'rifat*, 79.

¹⁷⁵Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*,296.

¹⁷⁶İbnManzur, *Lisanü'l-Arab*“ateh” md.10: 31; Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 252-253; Dönmez, “Cünûn”, *DİA*, 127; Koçak vd., *Fıkıh Usulü*, 250.

tanımlanan süreler dolmadan hastanın iyileşmesi halinde bu süre zarfında vakti geçmiş olan ibadetleri kaza etmesi gerekir.¹⁷⁷

Ebu Yusuf'a göre akıl hastası iken ramazan ayında şifa bulup iyileşirse, yeni buluğa ermiş kabul edilir ve oruçlarını kaza etmesi gerekmez.¹⁷⁸

Hanefilere göre zekât verme vacibiyeti yoktur.¹⁷⁹ Hanefiler zekâtve sadaka-i fıtrda vücûb ehliyetini yeterli kabul etmez. Ancak diğer mezhepler ictimai adaleti temin eden bir vergi olarak kabul eder ve çocuğa zekât gerekir derler. Tabi ödemeyi onun adına veli veya vasisi yapacaktır.¹⁸⁰

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler ise; zekâtını velisinin vermesi gerektiğini söylerler.¹⁸¹

Evde veya ticarethanede bulunup “emvali batına” denilen altın, gümüş ile sair ticaret mallarından zekâtın vücûbu için maliklerin akıl, balıĝ ve müslim olmaları şarttır.

Malikler ile Şafilere göre çocuklar ile mecnunların emvali batınasından zekât lazım gelir. Hz. Aişe'nin ve Hz. Ömer'in kavlide böyledir.¹⁸²

Bir kimseye orucun farz olması için akıllı olması şarttır. Aklı ermeyen çocuğun, delinin, baygın kişinin, sarhoş vaziyetteki birinin oruç tutması farz değildir.¹⁸³

Oruçta olduğu gibi haccın da farz olabilmesi için akıl şarttır. Dolayısıyla hacda bu gruba farz değildir.¹⁸⁴

¹⁷⁷İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr*, 1: 356; Cürcani, Ta'rifat, 79; Koçak vd., *Fıkıh Usulü*, 250.

¹⁷⁸Dönmez, “*cünün*”, *md. DİA*, 8: 126.

¹⁷⁹Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku 2*: 31; Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, (çev. Mehmet Keskin)(İstanbul: Çaĝrı Yayınları,1994), 4: 1569-1571.

¹⁸⁰İbnRüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 3: 421.

¹⁸¹Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*,4: 1569-1571.

¹⁸²Bilmen, *Hukuk-i İslamiyye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 109.

¹⁸³Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 4: 1569-1571.

¹⁸⁴Mavsilî, *el-İhtiyar*, 456.

4.1.2.2. Toplumsal Hayatta

a) Mal Varlığına Etki Eden İşlemler

Mal, sözlükte; servet, bir kimsenin sahip olduğu ister menkul, ister gayrimenkul varlık demektir.¹⁸⁵

Istılahta ise; insanların normal durumda faydalandığı, elde edilmiş maddi şeylerdir.¹⁸⁶

Herhangi bir şeyde şahsın mülkiyeti, ona aidiyeti kesinleşince buna binaen mülkiyet hakkı kesinleşen o şeyden istifade edebilir, tasarrufta bulunabilir. Böylece bu grup zihinsel engellilerin vasisi, velayetleri altında bulunanların mallarında müstakilen tasarrufta bulunamaz. Ancak vasi veya kayyım sıfatıyla tasarruf eder.¹⁸⁷

Hanefiler'e göre mümeyyiz olmayan çocuğunve akıl hastasının alım ve satımı gerçekleşmiş sayılmaz.¹⁸⁸

Hanefiler, zekâtve sadaka-i fıtrda, vücûb ehliyetini yeterli kabul etmez. Ancak diğer mezhepler ictimai adaleti temin eden bir vergi olarak kabul eder ve çocuğa zekât gerekir derler. Tabi ödemeyi onun adına veli veya vasisi yapacaktır.¹⁸⁹

Hibe birisine karşılıksız olarak bir şey vermek ve bağışlamaktır.¹⁹⁰Orta ve ağır derecede zihinsel engellilerin hibe etme yetkisi yoktur. Çünkü hibe edebilmesi için akıllı ve baliğ olması şarttır.¹⁹¹

Akıl hastaları hâkim kararına bakılmaksızın mahcur kabul edilirler; onlar adına işlerini velileri yürütür. Velisi izin dahi vermiş olsa, akıl hastasının sözlü tasarrufları, ikrarları ve akitleri muteber değildir.¹⁹²

¹⁸⁵ Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 296.

¹⁸⁶İbn Abidin, HaşiyetüReddü'l Muhtar,501; Nihat Tosun, Ticaret Hukuku,(İstanbul: Safa Yayınları, 2019), 35.

¹⁸⁷ Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 306.

¹⁸⁸Mevsilî, *el-İhtiyar*, 2: 113.

¹⁸⁹İbnRüşd, Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid, 3: 421.

¹⁹⁰Cürcani, Tarifat, 256; Tosun, Ticaret Hukuku, 151

¹⁹¹ Bilmen, Hukuk'i- islamiyye, 3: 235

¹⁹²Apaydın, "Hacr" *DİA*, 14: 513; Koçak vd., Fıkıh Usulü, 251

Sonuç olarak ağır ve orta derece mal varlığına etki eden hiçbir işlem yapamazlar, onların yerine velisi yapar.¹⁹³Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre de mali konularda ehil değillerdir.¹⁹⁴Medeni kanunda da ehliyetleri yoktur.¹⁹⁵

Bu kişilerin hem yararına hem zararına neticelenmesi mümkün olan işlemleri tam olarak geçersiz sayılamaz. Bu tür işlemler kanuni temsilci izin verirse geçerli hale gelir, fakat vermezse geçersiz sayılır. Alım satım ve selem akitleri buna örnek verilebilir.¹⁹⁶

b) Miras

Miras için eda ehliyetine gerek yoktur. Orta ve ağır zihinsel engelliler mirasçı olabilirler.¹⁹⁷

c) Velâyet

Veli kelimesi sözlükte; düşmanın zıddı veya düşman olmayandır. Fıkıh dilinde ise başkaları hakkında tasarruf etme yetkisine sahip kişiye denir. Bu yetkiye “velâyet”, velinin çoğulu da “evliya”denir.¹⁹⁸

Velide aranan şartlardan biri de akıllı olmaktır.

Akıl hastaları hakim kararına bakılmaksızın mahcur kabul edilirler; onlar adına işlerini velileri yürütür. Velisi izin dahi vermiş olsa, akıl hastasının sözlü tasarrufları, ikrarları ve akitleri muteber değildir.¹⁹⁹

Hanefilerde, köle, küçük, deli ve kâfirin, kadının nikâhında velâyeti geçersizdir. Diğer yandan velide adalet niteliğinin bulunması ve erkek olması da şart değildir. Bu konuda Hanbelîler de Hanefîler gibidir.²⁰⁰

¹⁹³ Serahsî, el-Mebsût, 2: 242; Ebû Zehra, İslâm Hukuku Metodolojisi, 291; Dönmez, “Cünûn”md. DİA, 8: 128.

¹⁹⁴ Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 4: 1569-1571

¹⁹⁵ TMK md. 301.

¹⁹⁶ Çolak, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyetini Etkileyen Durumlar*, 14.

¹⁹⁷ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 353.

¹⁹⁸ Cürçani, et-Tarifât, 254; Bilmen, *Hukukî-İslamiyye*, 2: 45.

¹⁹⁹ Koçak vd, *Fıkıh Usulü*, 251

²⁰⁰ Mevsili, el-İhtiyar, c. III, s. 96; Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku* 2, 76; Apaydın “Velâyet” DİA, 43: 18.

Cumhura göre orta ve ağır derecede zihinsel engellilerin velâyet hakkı bulunmamaktadır.²⁰¹

Osmanlı Devletinin son dönemde hazırladığı Hukûk-ı Aile Kararnâmesinde, 9 ve 12 yaşından küçük olan kız ve erkek çocukların ve akıl hastalarının, velisi dâhil hiçbir kimse tarafından evlendirilemeyeceğini hükme bağlamıştır.²⁰²

İslam hukukuna göre orta ve ağır zihinsel engellilerin mali konularda velisi babasıdır.²⁰³ Dolayısıyla velisi, orta ve ağır zihinsel engellilerin malına zarar verecek hibe ve tasaddukta bulunamaz.²⁰⁴

d) Vekalet

Sözlükte; hıfz, kifayet, zaman, itimad, teslim manalarına gelen vekalet kelimesi ıstılahta; bir kimsenin kendisi de yapabileceği muamelattan bir işine başkasını görevlendirmesi, onu kendi yerine ikame etmesi demektir.²⁰⁵

İslam fihhına göre bir kişinin vekalet verebilmesi için zihinsel engelinin bulunmaması ve buluğa ermesi şarttır.²⁰⁶ Bu sebeple orta ve ağır derecede zihinsel engelliler vekalet veremez.²⁰⁷ Hibe, vasiyet ya da evlilik gibi işlemlerde kısıtlıdırlar.²⁰⁸

Müvekkilin, vekil tayin ettiği işi bizzat yapması şarttır. Buna binaen mecnunun, gayri mümeyyiz çocuğun kendi işine başkasına tevkil etmesi sahih değildir. Çünkü bunlar kendi mallarından tasarruftan memnudurlar. Artık tasarrufa muktedir olmayan kimsenin o tasarrufu başkasına temlik ve tefviz etmesi mümkün olmaz. Vekilin akıl ve mümeyyiz olması şarttır.²⁰⁹

Müvekkilin tasarrufta bulunmaya yetkili olması yani vekâlet verdiği tasarrufu kendisinin yapma yetkisi demektir. Bununla deli ve çocuğun vekâlet veremeyeceği

²⁰¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*: 308-309; Apaydın “Velâyet” *DİA*, 43: 18.

²⁰² Hukûk-ı Aile Kararnâmesi, md. 7, 10.

²⁰³ Mevsilî, *el-İhtiyar*, 2: 16-17; Mecelle, md. 974.

²⁰⁴ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 5: 115; Apaydın “Velâyet” *DİA*, 43: 16.

²⁰⁵ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 6: 311; Mevsilî, *el-İhtiyar*, 2: 156

²⁰⁶ İbnÂbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 8: 242.

²⁰⁷ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 456; Mavsilî, *el-İhtiyar*, .520.

²⁰⁸ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 5: 115.

²⁰⁹ Bilmen, *Hukuk-i İslamiyye*, 6: 321; Mevsilî, *el-İhtiyar*, 2: 156.

ifade edilmiş olur. Müvekkilin ölmesi, sürekli delirmesi ve dinden çıkmış olduğu halde küfür diyarına katılması ve buna dair mahkeme kararının çıkmasıyla vekillik bozulur.²¹⁰

e) Ceza Ehliyeti

Eda ehliyetinin temeli akıl ve muhakeme gücüne dayandığından, orta ve ağır derecede zihinsel engellilerde de bu güç olmadığı için, eda ehliyeti açısından ehliyetsizdirler. Bu bakımdan cezai sorumlulukları yoktur.²¹¹

Günümüz hukuk sistemi, akıl hastalığının tespitinin tıbbi bir konu ve uzmanlık alanının da psikiyatri olduğunu şu şekilde açıklar: “Akıl hastalığı, akıl zayıflığı, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı ancak resmi sağlık kurulu raporu alındıktan sonra karar verilebilir.”²¹²

Orta ve ağır derece zihinsel engellilerin, taciz, tecavüz ve cinayet gibi bir suç işleyince de ceza verilmez. Hırsızlık gibi suçlarda da bu kişilere ceza uygulanmaz.²¹³

Kazf bir kimseye zina isnat etmek demektir. Zina isnat edene kazif denir ve kazifin akıl ve baliğ olması gerekir. Bu grup zihinsel engellilerin kazfından dolayı haklarında haddi kazf lazım gelmez.²¹⁴

Cinayet gibi bir durumda mağdura hakkı olan diyeti suçlunun âkilesi²¹⁵ öder.²¹⁶

Sonuç olarak orta ve ağır zihinsel engellilerin eda ehliyeti olmadığı için, hukuki işlem ehliyeti de yoktur.

f) Vasiyet

Sözlükte; bir işi birisine ısmarlama demektir. İstılahta ise; malını ölümünden sonra bir kişiye veya bir hayır kurumuna teberrü yoluyla temlik etmektir.²¹⁷

²¹⁰ Abdülgani b. Talib, Meydani, Muhtasar-ı Kuduri Şerhi/Lübab Tercümesi, çev: Fatih Kalender(*İstanbul: Muallim Neşriyat,2017*), 484.

²¹¹Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 74.

²¹² Türk Medeni Kanunu, md. 346.

²¹³ Bilmen, Hukuk’i- İslamiyye, 3: 63; Komisyon, *FetâvâyıHindîyye*, 10: 328.

²¹⁴ Bilmen, Hukuk’i- İslamiyye, 3: 230.

²¹⁵ Âkile, İslam hukukuna göre diyeti yüklenip ödeyen asabe, aşiret ehl-i dîvan gibi kimselerdir.

²¹⁶Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 4: 1567.

Vasiyet musinin (vasiyet eden), vefatı veya gıyabında borçlarının ödenmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, kendisinden sonra varislerin maslahatlarını temin etmesi, vasiyetlerini tenfiz etmesi ve bunların dışındaki menfaatlerini gerçekleştirme için musailehten (vasiyy) bir fiili yapmasını istemesidir.²¹⁸

Vasiyet teberru yetkisine sahip bir kimse tarafından yapılmışsa geçerli olur yani çocuk, akli olmayan, mukatep ve kendisine ticaret yapması için izini verilmiş kölenin yaptığı vasiyetler geçersizdir.²¹⁹

Dolayısıyla İslam fihhına göre orta ve ağır derece zihinsel engellinin vasiyeti sahih kabul edilmemiştir.²²⁰

Türk Medeni Kanunu'na göre de; "Vasiyette bulunmak için temyiz gücüne sahip ve on beş yaşını doldurmuş olmak gerekir."²²¹ Dolayısıyla orta ve ağır derecede zihinsel engelliler vasiyette bulunamazlar.²²²

g) Nikâh ve Talak

Nikâh lügatte "bir şeyi diğer bir şeye katıp ilave etmek, toplayıp bir araya getirmek " manasındadır. Dini bir terim olarak nikâh, kadın ile erkeğin özel bir surette bir araya gelmelerinden ibarettir ki bu da cinsel birleşmedir. Çünkü cinsel birleşim esnasında karı koca bir araya gelir. Nikâh kelimesi mecazen akit manasında da kullanılır.²²³

Nikâhta vekâlet caizdir. Vekilin icap ve kabulü ile nikâh mün'akittir.²²⁴ Mümeyyiz bir çocuğun veya bir mecnunun²²⁵ akt edilen nikâhı sahih olmaz. Fakat eşlerden birinin akıl, baliğ veya mümeyyiz olmaları şart değildir. Bunların nikâhları velileri tarafından yapılır.²²⁶

²¹⁷ Bilmen, Hukuki İslamiyye, 5: 58.

²¹⁸ Mavsilî, el-İhtiyar, 329.

²¹⁹ Mavsilî, el-İhtiyar, 520.

²²⁰ Bilmen, Hukuki İslamiyye, 5: 122; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 243.

²²¹ TMK mad. 502.

²²² Öztan, *Medeni Hukukun Temel Kavramları*, 259-260.

²²³ Mavsilî, el-İhtiyar, 520.

²²⁴ Hukuk-i Aile Kararnamesi, md.9.

²²⁵ Bir hukuk terimi olarak mübâşeret; bir işi araya başkasının fiili girmeksizin bizzat yapmak demektir.

²²⁶ İbnRüşd, *Bidayet'ül-Müctehid*, 2: 3-5.

İslam fikhında orta ve ağır derecede zihinsel engellilerin eda ehliyeti olmadığı için kendi istekleri ile evlenemezler.²²⁷

Talak lügatte; bağı çözmek ve serbest bırakmak manasındadır. İstilahta ise; manevi bir bağ olan nikâh mülkiyetini ortadan kaldırmaktır. Akıl, baliğ ve uyanık olan her kocanın yaptığı boşama geçerlidir.²²⁸

İslam fikhında orta ve ağır derecede zihinsel engellilerin eda ehliyeti olmadığı için kendi istekleri ile boşama işlemi de yapamaz.²²⁹Eşlerini boşamaları geçerli değildir.

İla; erkeğin eşine yaklaşmamak için yaptığı yemindir. İla yapan erkek (mulî) akıllı olmalıdır. Bu grup zihinsel engellinin yaptığı ila muteber olmaz.²³⁰

Zıhar; erkeğin eşini, kendisine nikahı haram olan bir kadına -bu genelde annesidir- benzetmesi demektir. Bunu yapan kişiye muzahir denir ve müzahirin akıllı olması şarttır. Bu grup zihinsel engellilerin zıharı geçerli değildir.²³¹

4.2. HAFİF DERECE ZİHİNSEL ENGELLİ

Hafif derece grubunda yer alan kişilerin daha öncede bahsi geçtiği gibi, motor(hareket) ve duyu problemleri yoktur. Pek çok hafif düzeydeki zihinsel engelli kişinin sosyal ve dil gelişim becerileri okul öncesi dönemde başladığından dolayı, zekâ engelli tanısının konulması zorlaşmaktadır.

Bu kişilerin okul becerilerini onlu yaşların sonlarında, 6. sınıfta edindikleri görülmektedir. Düşük beceri gerektiren el işlerini yapabilir, çok yüksek akademik kabiliyet gerektirmeyen sosyo-kültürel ortamlarda problemyaşamayabilirler. Fakat bu bireyler sosyal ve duygusal açıdan da gelişme problemleri göstermekte ise zihinsel engel açık bir biçimde belli olabilmektedir²³²

²²⁷ Bilmen, Hukuk’i- islamiyye, 2: 23.

²²⁸Mevsîlî, *el-İhtiyar*, 282; Bilmen, Hukuk’i- islamiyye, 2: 192; İbnÂbidîn, *Reddû’l-Muhtâr*, 9: 200; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*: 299-301.

²²⁹Mevsîlî, *el-İhtiyar*, 2: 113.

²³⁰ Bilmen, Hukuk’i- islamiyye, 2: 294.

²³¹ Bilmen, Hukuk’i- islamiyye, 2: 312.

²³² Yüksel, *Ruhsal Hastalıklar*, 37.

Hafif derece zihinsel engelliler yirmibir yaşından sonra mesleki beceriler kazanabilir. Ancak destek gerekir.²³³

Hafif derece zihinsel engelliler eğitilebilirler. İyiyi kötüden ayırt etmek olan temyiz gücüne sahiptirler. Mümeyyizdirler. Ancak bu kişilerin normal bir kişinin yaklaşık on iki yaşında ulaştığı temyiz gücüne yirmi yaşına doğru ulaştığı görülmektedir.

Ayırt etme yani temyiz kudretine ne zaman erişirlerse o zaman mükellef olurlar. O zamana kadar eksik eda ehliyetine sahiptirler.

Ancak hafif derece zihinsel engellilerde biyolojik gelişmesini tamamlasa bile akli olgunluk anlamında bulûğun zuhur etmemesi –çünkü on iki yaşındaki bir kişinin akli olgunluğunda olması gerekir- sebebiyle hafif derece zihinsel engellilerin mükellefiyet yaşının altında kaldığı söylenebilir. Dört mezhebe göre de bu böyledir.²³⁴

Sonuç olarak ayırt etme gücüne sahip yani mümeyyiz olup ancak akli seviyesi buluğa ermiş bir kişinin seviyesinde olmayan –çünkü buluğa belirtileri itibari ile girse de idrak etme seviyesinde girmemişlerdir- hafif zihinsel engellileri akıl zayıflığı demek olan ma'tûh olarak kabul etmemiz gerekmektedir.²³⁵

4.2.1. Vücûb Ehliyetine Etkisi

Vücûb ehliyetinin temeli hayatta olmaktır. Dolayısıyla hafif zihinsel engelliler vücûb ehliyetine sahiptirler.²³⁶

4.2.2. Edâ/Fiil Ehliyetine Etkisi

Yukarıda hafif derece zihinsel engellilerin biyolojik gelişmesini tamamlasa bile, ayırt etme gücüne sahip yani mümeyyiz olup, ancak akli seviyesi buluğa ermiş bir kişinin seviyesinde olmaması–çünkü on iki yaşındaki bir kişinin akli olgunluğunda olması gerekir- sebebiyle mükellefiyet yaşının altında kaldığını söylemiştik.

²³³ Özden, *Adli Psikiyatri*, 216.

²³⁴ Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 3: 234

²³⁵ Ali, Kumaş, *İslam Engelliler Hukuku*, (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 75-76.

²³⁶ Şa'bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, 250; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, 285.

Tam manasıyla kâmil bir akla sahip olmadığı için bir yandan korumaya muhtaçken, öte yandan sahip olduğu ayırt etme kabiliyeti ile yapabileceği işlerin sınırları genişletilmiştir.²³⁷ Dolayısıyla hafif derecede zihinsel engelliler eksik eda ehliyetine sahiptirler.

Sara gibi nöbetler halinde gelen hastalıklar, hastanın bütün vakitlerini kaplamayıp, zaman zaman gelip geçici ise; bu kişiler, hastalık nöbetlerinin geldiği vakitlerde ehliyetsiz; diğer zamanlarda normal insan gibi kabul edilir.²³⁸

Hafif zihinsel engellilerin eda ehliyetine etkisini iki bölüm halinde inceleyebiliriz. Birinci bölümde ibadetlerde, ikinci bölümde toplumsal hayatta hafif zihinsel engelliler olarak.

4.2.2.1. İbadetlerde

Hafif zihinsel engelliler mümeyyiz çocuk hükmünde kabul edersek, ibadetlerle sorumlu olmamakla birlikte, eğer yerine getirirlerse ibadetleri sahihtir.²³⁹ Mükellef değilse bile yerine getirmesi halinde sevap kazanır.²⁴⁰

Eğer arıza hali, bir gün ve bir geceyi geçerse namaz; bütün ramazan ayını kapsarsa oruç; bütün yılı kapsadığında da zekat yükümlülüğü hastanın üzerinden düşer. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre, tanımlanan süreler dolmadan hastanın iyileşmesi halinde bu süre zarfında vakti geçmiş olan ibadetleri kaza etmesi gerekir.²⁴¹

Tecrübelerime dayanarak ifade etmek isterim ki; hafif zihinsel engellilerin kelime-i tevhid, kelime-i şهادet dualarını öğrenebildiklerini, İhlas, Fatiha gibi sureleri ezberleyebildiklerini; namaz kıлып, oruç tutabildiklerini; ayrıca ilahi öğrenmede de çok kabiliyetli olduklarını gördük.

Cumhura göre; -hafif zihinsel engellileri mümeyyiz kabul edersek-zekat vermeleri gerekir. Çünkü zekatın farz olması için buluş şart değildir. Fakat Ebu

²³⁷ Bardakoğlu, "Ehliyet", 10/ 536.

²³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 74; Koçak vd, *Fıkıh Usulü*, 250.

²³⁹ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 2: 343-344; Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 82.

²⁴⁰ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 2: 343-344; Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr*, 4: 418-419; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, 102; Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 299; Atar, *Fıkıh Usulü*, 150.

²⁴¹ İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr*, 1: 356; Cürçani, *Ta'rifat*, 79; Koçak vd, *Fıkıh Usulü*, 250.

Hanife'ye göre mümeyyizler namaz, oruç gibi ibadetlerle mükellef olmadığı için zekatla da mükellef değildir.²⁴² Ancak sadaka-i fitrı ödemesi konusunda ittifak halindedirler.²⁴³

4.2.2.2. Toplumsal Hayatta

a) Mal Varlığına Etki Eden İşlemler

Hafif derece zihinsel engelli mümeyyiz çocuk hükmünde değerlendirirsek; zimmet ve vücûb ehliyetine sahip oldukları için her türlü hak ve borca ehildirler. Satım, miras, hibe gibi yollarla mülkiyetine geçen her türlü hakka sahip olurlar.²⁴⁴

Tamamen yararına olan sözlü tasarruflarında velisinin iznine gerek yoktur. Hibe, bağış veya vasiyet yolu ile kendisine miras kalması, sadaka kabulü durumları buna örnektir. Bu gibi durumlarda kişinin kanuni temsilcisinden izin alınmasına gerek yoktur çünkü bu işlemlerde zarar ihtimali yoktur.²⁴⁵

Hafif zihinsel engelliler, kendileri için tamamen zararına olan tasarrufları geçersizdir. Başkasına hibe etmek, sadaka vermek, borca kefil olmak, ödünç vermek, vakıf yapmak, borç ikrarı veya ibrasında bulunmak bu türden tasarruflardır. Kanuni temsilcilerinin izni ile bile olsa, bu tür işlemleri geçersizdir. Çünkü buna kanuni temsilcinin de yetkisi yoktur.²⁴⁶

Hafif zihinsel engellilerin hem yararına hem zararına neticelenmesi mümkün olan işlemleri tam olarak geçersiz sayılamaz. Bu tür işlemler kanuni temsilci izin verirse geçerli hale gelir fakat vermezse geçersiz sayılır. Alım satım, kira, ortaklık sözleşmesi, rehin verip almak ve selem akitleri buna örnek verilebilir.²⁴⁷ Mesela satıcı hafif zihinsel engelli bir şahsa mal satsa ve malı hafif zihinsel engelli şahıs zayı etse, velisi o malın bedelini ödemekle mükelleftir. Hafif derece zihinsel engelliler işlediği

²⁴² Ceziri, Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı, 2/847.

²⁴³ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 94.

²⁴⁴ Mecelle, mad.967; Karaman, *Fıkıh Usulü*, 170; Zeydan, *Fıkıh Usulü*, 97; Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 4: 1565; Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 298; Ebû Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, 288; Atar, *Fıkıh Usulü*, 149.

²⁴⁵ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 353

²⁴⁶ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I, 243.

²⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 19/ 20; Mücahit Çolak, *İslam Hukukunda Ceza Ehliyetini Etkileyen Durumlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003, 14.

suçtanötürü ceza görmez, ancak verdiği zararı karşılamakla yükümlüdür. Zarar verdiği malın bedelini öder.²⁴⁸

Hafif zihinsel engellilerin sözleşmelerin yapımındaki açıklamaları geçerlidir, haklarında bir takım hukuki sonuçlar doğar.²⁴⁹

Hafif zihinsel engelliler tamamen zararına olmayan davranışlardavekaletverebilirler. Hafif zihinsel engellilerin mallarından öşür, haraç, gelir vergisi, gümrük vergisi gibi vergiler alınır.

b) Miras

Miras için eda ehliyetine gerek yoktur. Hafif zihinsel engelliler mirasçı olabilirler.²⁵⁰

c) Velayet

Yukarıda da belirttiğimiz gibi veli: sözlükte, düşmanın zıddı veya düşman olmayandır. Fıkıh dilinde ise başkalarının üzerinde veya onların hakkında tasarruf etme yetkisine sahip kişidir. Bu tasarrufa “velâyet” denir. Velinin çoğulu “evliya”dır.²⁵¹

Hafif derecedeki zihinsel engellilerin, kendileri adına velayetleri olmadığı için başkaları hakkındaki velayetleri de hukuken mümkün değildir. Kendisi bir kanuni temsilciye muhtaçken, kimseye veli olamaz.²⁵²

d) Vekalet

Yukarıda da belirttiğimiz gibi sözlükte; hıfz, kifayet, zaman, itimad, teslim manalarına gelen vekalet kelimesi ıstılahta; bir kimsenin kendisi de yapabileceği muamelattan bir işine başkasını görevlendirmesi, onu kendi yerine ikame etmesi demektir.²⁵³

²⁴⁸Şa'bân, İslam Hukuk İlminin Esasları,296.

²⁴⁹Hallâf, *Usûl'ü-l Fıkh*, 150

²⁵⁰Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, 353.

²⁵¹Cürcani, et-Tarifât, 254; Bilmen, Hukukî İslamiyye, 2: 45.

²⁵²Mecelle, md. 484.

²⁵³Bilmen, Hukukî İslamiyye, 6: 311; Mevsîli, el-İhtiyar, 2: 156

Hafif derecede zihinsel engelliler bazı konularda yetkili olmadıkları için, başkaları onların işlerini vekaleten takip edebilirler. Bu grubun kanuni temsilcisi önce babalarıdır. Eğer babası yok ise, babasının hayatta iken tayin ettiği kişidir. Eğer O da yoksa dedesi, eğer dedesi de yoksa kanuni temsilcisi hakim yada hakimin tespit ettiği kişidir.²⁵⁴

Müvekkilin, vekalet ettiği kişinin işini bizzat yapması şarttır. Buna binaen mecnunun, gayri mümeyyiz çocuğun kendi işine başkasına tevkil etmesi sahih değildir. Çünkü bunlar kendi mallarından tasarruftan memnundurlar. Artık tasarrufa muktedir olmayan kimsenin o tasarrufu başkasına temlik ve tefviz etmesi mümkün olmaz. Vekilin akıl ve mümeyyiz olması şarttır.²⁵⁵

Müvekkilin tasarrufta bulunmaya yetkili olması yani vekâlet verdiği tasarrufu kendisinin yapma yetkisi demektir. Bununla deli ve çocuğun vekâlet veremeyeceği ifade edilmiş olur. Müvekkilin ölmesi, sürekli delirmesi ve dinden çıkmış olduğu halde küfür diyarına katılması ve buna dair mahkeme kararının çıkmasıyla vekillik bozulur.²⁵⁶

e) Ceza Ehliyeti

İslam fıkhında hafif derecede zihinsel engelli mümeyyiz hükmüne göre değerlendirirsek ceza ehliyetine tam olarak sahip değillerdir. Ancak kişi hakkının ihlali söz konusu olduğu zaman bu grup zihinsel engelli mali sorumluluktan kurtulamaz. Bu nedenle hafif zihinsel engelli bir kişi, başkasının malına ve canına verdiği zararı tazmin ile sorumludur. Örneğin hafif zihinsel engelli bir kişi hata veya kasıt ile birini öldürdüğü takdirde kısas cezası diyete dönüşür. Bu ödemeyi çocuğun âkilesi²⁵⁷ yapması gerekmektedir.²⁵⁸

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ebû Hanife'ye göre hastalığı geçici de olsa had cezaları uygulanmaz. Zira ona göre şahitler bir davada şahitlikte bulunup suç ispatlandıktan sonra hükmün infazından önce şahitlik ehliyetini yitirecek olsalar şüphe ortaya çıkacağından had cezası düşer. Mahkûmun kendisi cezâî ehliyeti

²⁵⁴Serahsî, *el-Mebsût*, 19/ 20.

²⁵⁵ Bilmen, *Hukuk-i İslamiyye*,6:321; Mevsîli, *el-İhtiyar*, 2:156.

²⁵⁶ Meydani, *Muhtasar-ı Kuduri Şerhi*, 484.

²⁵⁷ Akile; diyeti vermekle yükümlü yakını demektir.

²⁵⁸Serahsî, *el-Mebsût*, 26/ 263.

yitirirse evleviyetle ceza düşer. Şayet verilen ceza kısas ise istihsanen diyete dönüşür. Hükümden sonra fakat infazdan önce gelen bir mani hükümden önce bulunan gibidir.²⁵⁹

Hırsızlık suçunda bu kişilere ceza uygulanmaz. Çaldığı mala zarar vermemişse mal sahibine iade edilir. Mal zarar görmüşse tazmin etme sorumluluğu vardır. Başkasının malını telef etme gibi haksız fiilden doğan zararlar bizzat çocuğun mal varlığından ödenir. Çünkü bu sorumluluk vücûb ehliyetine dayanır.²⁶⁰

Sara hastası olan bir şahsın, sara nöbeti esnasındaki işlerine itibar edilmez fakat nöbet sonrası tasarrufları bir hükme tabidir.

Cinayet gibi bir durumda mağdura hakkı olan diyeti suçlunun âkilesi²⁶¹ öder.²⁶²

Hafif derece zihinsel engellilerin çeşitli suçlara yardım etme, hırsızlık ve taciz gibi eylemlerde bulunduğu adli birimlerce tespit edilmiştir.²⁶³

Sonuç olarak hafif derece zihinsel engellilerin eda ehliyeti olmadığı için, hukuki işlem ehliyeti de yoktur.

f) Vasiyet

Yukarıda da belirttiğimiz gibi sözlükte; bir işi birisine ısmarlama demektir. İstılahta ise; malını ölümünden sonra bir kişiye veya bir hayır kurumuna teberrü yoluyla temlik etmektir.²⁶⁴

Vasiyet musinin (vasiyet eden), vefatı veya gıyabında borçlarının ödenmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, kendisinden sonra varislerin maslahatlarını temin etmesi, vasiyetlerini tenfiz etmesi ve bunların dışındaki menfaatlerini gerçekleştirme için Musa ilehten (vasiyy) bir fiili yapmasını istemesidir.²⁶⁵

²⁵⁹Serahsî, *el-Mebsût*, 9: 74.

²⁶⁰ Bilmen, *Hukuk’i- İslamiyye*, 3: 63; Komisyon, *FetâvâyîHindîyye*, 10: 328.

²⁶¹ Âkile, İslam hukukuna göre diyeti yüklenip ödeyen asabe, aşiret ehl-i dîvan gibi kimselerdir.

²⁶²Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 4: 1567.

²⁶³Bilge, *Adli Tıp*, 99.

²⁶⁴ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 5: 58.

²⁶⁵Mavsilî, *el-İhtiyar*, 329.

Vasiyet teberru yetkisine sahip bir kimse tarafından yapılmışsa geçerli olur yani çocuk, akli olmayan, mukatep ve kendisine ticaret yapması için izini verilmiş kölenin yaptığı vasiyetler geçersizdir.²⁶⁶

Dolayısıyla İslam fihına göre hafif derece zihinsel engellinin vasiyeti sahih kabul edilmemiştir.²⁶⁷

Türk Medeni Kanunu'na göre de; “Vasiyette bulunmak için temyiz gücüne sahip ve on beş yaşını doldurmuş olmak gerekir.”²⁶⁸ Dolayısıyla vasiyette bulunamazlar.²⁶⁹

Mümeyyiz bir kişinin hayır işlerine yönelik vasiyette bulunması cumhur arasında tartışılmıştır. Şafii ve Malikilere göre vasiyeti geçerli iken²⁷⁰; Hanefilere göre geçerli değildir. Çünkü bu çocuğun mirasçılarını zararınadır. Bir şeye vasiyet hakkı vardır o da kendi cenazesinin teçhiz ve tekfin işlemlerindedir.²⁷¹

g) Nikâh ve Talak

Yukarıda belirttiğimiz gibi nikâh lügatte “bir şeyi diğer bir şeye katıp ilave etmek, toplayıp bir araya getirmek “ manasındadır. Dini bir terim olarak nikâh, kadın ile erkeğin özel bir surette bir araya gelmelerinden ibarettir ki bu da cinsel birleşmedir. Nikâh kelimesi mecazen akit manasında da kullanılır.²⁷²

Hafif zihinsel engellileri mümeyyiz olarak kabul ettiğimiz için kıydıkları nikah geçerlidir.

İslam fihında hafif derecede zihinsel engelli bir kişinin hanımını boşaması geçersizdir. Hanımını boşaması aleyhine bir durum olduğu için geçersizdir.²⁷³

²⁶⁶Mavsilî, *el-İhtiyar*, 520.

²⁶⁷ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, 5: 122.

²⁶⁸ TMK mad. 502.

²⁶⁹ Öztan, *Medeni Hukukun Temel Kavramları*, 259-260.

²⁷⁰ Çalış, *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi*, 104.

²⁷¹ Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, 5: 20.

²⁷²Mavsilî, *el-İhtiyar*, 520.

²⁷³Mevsilî, *el-İhtiyar*, 2: 113.

Sonuç olarak hafif derece zihinsel engelliler İslam fihına göre temyiz gücünün bulunduğunu kabul edersek kendi iradi beyanları ile evlenmeleri mümkündür. Ancak velisinin izni ile olursa nafiz olur.²⁷⁴

---

²⁷⁴Komisyon, *FetâvâyiHindiyye*, 10: 327, 477; Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku 2*: 73; Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 298.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zihinsel engellilerde ehliyet konusunu araştırırken klasik İslam fıkhi eserlerinde, hafif zihinsel engelli ve ağır zihinsel engelli ayrımı yapılmadığı için, konu doğrudan cünûnve ateh kapsamında ele almıştır.

Farklı başlıklar altında dağınık haldeki hükümlerin bir araya getirilmesi tezimizi yazarken bizi zorlamıştır.

Bunun göz önüne alınması sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Engelli, özürlü ve sakat kavramları artık resmi kurumlarda kullanılmamakta, tamamen halk arasında kullanılmaktadır.

Tezimizin konusu zihinsel engellilerde ehliyet olduğu için ehliyet kavramını genişçe ele alıp;ehliyetin tanımı, bölümleri, ehliyet açısından insan hayatının dönemleri, ehliyeti daraltan, ortadan kaldıran sebepler ve genel olarak ehliyete etki eden durumları ayrıntıları ile yazdık.

Frajil X Sendromu, Pradder-Willi Sendromu, Otizm, Down Sendromu, Cri-du-Chat (Kedi Ağlaması) Sendromu, Fenilketonüri, Lesch-Nyhan Sendromu ve Alzheimer gibi birçok çeşidi bulunan zihinsel hastalıkların hepsini cünûnkapsamında değerlendirmek mümkün değildir.

Otizm, bir akıl hastalığı değil, doğuştan ya da bir- iki yaşında ortaya çıkan karmaşık bir nöro-gelişimsel bir bozukluktur. Otizmin, beynin yapısındaki bozukluğun sinir sisteminde dezenformasyon oluşturduğu görülür.Otistik birey; “Erken dönemde ortaya çıkan, insanlarla iletişim kurmada problem yaşayan, sosyalleşemeyen, etkinliklere katılamayan ve bu özellikleri sebebi ile özel eğitime ihtiyaç duyan birey” şeklinde tanımlanır.Otizmin genetik olabildiği gibi, biyolojik sebepleri de olabilir. Yani zihinsel engelli sınıfına dâhil etmek yanlıştır, zira etrafımızda dil öğrenebilen, hafız olan otistik bireyler vardır.

Downsendromu, genetik bir hastalıktır. İnsan vücudunda bulunan kromozom sayısı 46 iken Downsendromlu bir kişide kromozom sayısı 47 dir. Downsendromlu

bir birey hafif derecede de, orta derecede de, ağır derecede de zihinsel engelli olabilir. O yüzde bütün downsendromlular ağır derecede zihinsel engelli diyemeyiz.

Araştırmamızın sonucunda orta ve ağır zihinsel engellilerde temyiz gücünün olmadığını, ancak hafif derece zihinsel engellilerde temyiz gücünün olduğunu gördük. Dolayısıyla vücûb ve eda ehliyeti açısından ayrıca velayet, vasiyet, ceza ehliyeti, nikâh, talak, mali duruma etki eden sebepler ve ibadetler hususunda bu iki grubu farklı değerlendirdik.

Orta ve ağır derecedeki zihinsel engellilerin temyiz yani ayırt etme güçleri olmadığı için cünûn kapsamında, ancak hafif derecedeki zihinsel engellileri buluş çağına erseler bile o akli yetiye sahip olmadıkları için mümeyyiz çocuk kapsamında değerlendirilmesini uygun gördük.

Her iki grubunda vücûb ehliyeti vardır çünkü vücûb ehliyeti için hayatta olmak yeterlidir. Orta ve ağır derece zihinsel engelliler, cünûn kapsamında değerlendirildiğinden eda ehliyeti yoktur; ancak hafif zihinsel engellileri mümeyyiz kapsamında değerlendirdiğimizde; onlar eksik eda ehliyetine sahiptirler.

Orta ve ağır derece zihinsel engelliler, mal varlığına etki eden herhangi bir işlem yapamazlar. Orta ve ağır derece zihinsel engelliler, vasiyette bulunamazlar, vekâlet veremezler. Orta ve ağır derecede zihinsel engelliler, velinin izni bile olsa evlenemezler. Orta ve ağır derecede zihinsel engellilerin, ceza ehliyetleri yoktur. İslam fihhına göre hadd ve kısas uygulanmaz ancak mali cezalarda ehliyetlidirler.

Orta ve ağır derece zihinsel engellilerin ibadet mükellefiyetleri yoktur ancak orta derecedeki zihinsel engellilerin kelime-i tevhid ve kelime-i şehadeti öğrenebildikleri görülmektedir. Orta ve ağır derecede zihinsel engellilerin, alım ve satımı gerçekleşmiş sayılmaz. Hibe etme yetkileri de yoktur. Orta ve ağır zihinsel engellilerin mirasçı olma hakları vardır.

Sara hastası olan bir şahsın, sara nöbeti esnasındaki işlerine itibar edilmez fakat nöbet sonrası tasarrufları geçerlidir.

Hafif derece zihinsel engelliler biyolojik gelişmesini tamamlasa bile, ayırt etme gücüne sahip yani mümeyyiz olup, ancak akli seviyesi buluğa ermiş bir kişinin seviyesinde olmaması—çünkü on iki yaşındaki bir kişinin akli olgunluğunda olması gerekir- sebebiyle mükellefiyet yaşının altında kaldığından, tam manasıyla kamil bir akla sahip olmadığı için; bir yandan korumaya muhtaçken, öte yandan sahip olduğu ayırt etme kabiliyeti ile yapabileceği işlerin sınırları geniş olduğundan, hafif derecede zihinsel engellileri mümeyyiz kapsamında değerlendirdik. Dolayısıyla eksik eda ehliyetine sahip olduklarını gördük.

Hafif derece zihinsel engelliler zimmet ve vücûb ehliyetine sahip oldukları için, her türlü hak ve borca ehildirler. Satım, miras, hibe gibi yollarla mülkiyetine geçen her türlü hakka sahip olurlar.

Tamamen yararına olan sözlü tasarruflarında velisinin iznine gerek yoktur.Hibe, bağış veya vasiyet yolu ile kendisine miras kalması, sadaka kabulü durumları buna örnektir. Bu gibi durumlarda kişinin kanuni temsilcisinden izin alınmasına gerek yoktur çünkü bu işlemlerde zarar ihtimali yoktur.

Hafif derecede zihinsel engelliler, kendileri için tamamen zararına olan tasarrufları geçersizdir. Başkasına hibe etmek, sadaka vermek, borca kefil olmak, ödünç vermek, vakıf yapmak, borç ikrarı veya ibrasında bulunmak bu türden tasarruflardır. Kanuni temsilcilerinin izni ile bile olsa, bu tür işlemleri geçersizdir. Çünkü buna kanuni temsilcinin de yetkisi yoktur.

Hafif derecede zihinsel engellilerin hem yararına hem zararına neticelenmesi mümkün olan işlemleri tam olarak geçersiz sayılamaz. Bu tür işlemler kanuni temsilci izin verirse geçerli hale gelir fakat vermezse geçersiz sayılır. Alım satım, kira, ortaklık sözleşmesi, rehin verip almak ve selem akitleri buna örnek verilebilir. Mesela satıcı hafif zihinsel engelli bir şahsa mal satsa ve malı hafif zihinsel engelli şahıs zayı etse, velisi o malın bedelini ödemekle mükelleftir. Hafif derece zihinsel engelliler işlediği suçtan ötürü ceza görmez, ancak verdiği zararı karşılamakla yükümlüdür. Zarar verdiği malın bedelini öder.

Hafif derece zihinsel engellilerin sözleşmelerin yapımındaki açıklamaları geçerlidir, haklarında bir takım hukuki sonuçlar doğar.

Hafif derece zihinsel engelliler tamamen zararına olmayan davranışlardavekaletverebilirler. Hafif zihinsel engellilerin mallarından öşür, haraç, gelir vergisi, gümrük vergisi gibi vergiler alınır.

Hafif derece zihinsel engelliler mirasçı olabilirler, zira bunun için eda ehliyetine gerek yoktur. Hafif derecedeki zihinsel engellilerin, kendileri adına velayetleri olmadığı için başkaları hakkındaki velayetleri de hukuken mümkün değildir. Kendisi bir kanuni temsilciye muhtaçken, kimseye veli olamaz.

Hafif derecede zihinsel engelliler bazı konularda yetkili olmadıkları için, başkaları onların işlerini vekaleten takip edebilirler. Bu grubun kanuni temsilcisi önce babalarıdır. Eğer babası yok ise, babasının hayatta iken tayin ettiği kişidir. Eğer O da yoksa dedesi, eğer dedesi de yoksa kanuni temsilcisi hakim yada hakimin tespit ettiği kişidir.

Hafif derecede zihinsel engelliler ceza ehliyetine tam olarak sahip değildirler. Ancak kişi hakkının ihlali söz konusu olduğu zaman bu grup zihinsel engelli mali sorumluluktan kurtulamaz. Bu nedenle hafif zihinsel engelli bir kişi, başkasının malına ve canına verdiği zararı tazmin ile sorumludur. Örneğin hafif zihinsel engelli bir kişi hata veya kasıt ile birini öldürdüğü takdirde kısas cezası diyete dönüşür. Bu ödemeyi çocuğun akilesi yapması gerekmektedir.

Hafif derecede zihinsel engelli bir kişi hırsızlık yaparsa, ceza uygulanmaz. Çaldığı mala zarar vermemişse mal sahibine iade edilir. Mal zarar görmüşse tazmin etme sorumluluğu vardır. Başkasının malını telef etme gibi haksız fiilden doğan zararlar bizzat çocuğun mal varlığından ödenir. Çünkü bu sorumluluk vücûb ehliyetine dayanır. Cinayet gibi bir durumda mağdura hakkı olan diyeti suçlunun âkilesiöder. Hafif derece zihinsel engellilerin çeşitli suçlara yardım etme, hırsızlık ve taciz gibi eylemlerde bulunduğu adli birimlerce tespit edilmiştir.

Hafif derece zihinsel engellinin vasiyeti sahih kabul edilmemiştir. Hafif derece zihinsel engelli bir kişinin hayır işlerine yönelik vasiyette bulunması cumhur arasında tartışılmıştır. Şafii ve Malikilere göre vasiyeti geçerli iken; Hanefilere göre geçerli değildir. Çünkü bu çocuğun mirasçılarını zararınadır. Bir şeye vasiyet hakkı vardır o da kendi cenazesinin teçhiz ve tekfin işlemlerindedir.

Hafif zihinsel engellileri mümeyyiz olarak kabul ettiğimiz için kıydıkları nikah geçerlidir. İslam fikhında hafif derecede zihinsel engelli bir kişinin hanımını boşaması ise geçersizdir.

Hafif zihinsel engelliler, ibadetlerle sorumlu olmamakla birlikte, eğer yerine getirirlerse ibadetleri sahihtir. Mükellef değilse bile yerine getirmesi halinde sevap kazanır.

Yapmış olduğumuz çalışmamızın sonucunda şu önerilerde bulunabiliriz:

1. Türkiye’de zihinsel engellilerin ehliyeti ile ilgili İslam fikhı alanında yapılan akademik çalışmalar çok azdır, bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

2. Zihinsel engelli bireylere sahip olan ailelerin, dini konularda yararlanabilecekleri başucu kitapları hazırlanmalıdır.

3. İmzalanan protokoller gereğince, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Engelsiz Yaşam Merkezlerinde dini rehberlik hizmeti vermek üzere görevlendirilen personellerin, zihinsel engelli bireylere dini motivasyon kazanmaları noktasında katkılarının olduğu düşünülmektedir. Bu derslerde kullanılmak üzere yazılı ve görsel materyallerin hazırlanması, bu kişilere yönelik dini eğitimi daha verimli hale getirecektir.

4. Klasik İslam fikhı eserlerinde zihinsel engelliler, hafif derece zihinsel engelli ve ağır derece zihinsel engelli şeklinde ayırım gözetmeden cünûn kapsamında değerlendirildiğinden, çalışmamız esnasında güçlük yaşanmıştır. Yeni yazılacak fikh kitaplarında bu ayırım yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abidin, İ.,&Emîn, M. (1992). *Reddül-muhtâr*. I, 534s.
- Aktan, H. (1991). *Mukayeseli İslam miras hukuku*. İşaret Yayınları.
- Apaydın, H. Y. (1996). *Hacir*. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), XIV, 513-517.
- Apaydın, H. Y. (2003). *Velayet*. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), XLIII, 16
- Arıkan, Ç. (2002). *Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım*. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi
- Atar, F. (1998). *Fıkıh Usulü*, İFAV Yay.
- Aydın, M. A. (2005). *Türk hukuk tarihi*(Vol. 1). Hars Yayıncılık.
- Az-Zuhaili, W.,& Al-Kattani, A. H. (2010). *FiqhİslamWaAdillatuhu*. Depok: Gemalnsani.
- Bardakoğlu, A. (1994). *Ehliyet*. T.D.V. İslam Ansiklopedisi, cilt: 10: 533-539.
- Bardakoğlu, A. (2013). *Buluğ*. T.D.V. İslam Ansiklopedisi, cilt: 10: 533-539.
- Başbakanlık, B. D. İ. E. B. Başkanlığı, Ö. İ. *Türkiye özürlüler araştırması 2002*.
- Beşer, F. (2016) *Kolay Fıkıh Usulü*. Nun Yayıncılık.
- Bilge, Y. (2008). *Adli tıp*. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Bilmen, Ö. N. (1968). *"Hukukiislâmiyye ve İstilahatıfıkhiyye" kamusu*(Vol. 2). Bilmen Yayınevi.
- Bozkurt, V. (2011). Değişen dünyada sosyoloji. *Bursa: Ekin Yayınevi*.
- Burcu, E. (2006). *Özürlülük kimliği ve etiketlenmenin kişisel ve sosyal söylemleri*. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 23(2).
- Burcu, E. (2007). *Türkiye'de özürlü birey olma: Temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma*. Hacettepe Üniversitesi.
- Ceziri, A. (1993). *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkıhı*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Cürcânî, S. Ş. (1983). *Et-Ta'rîfât*. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1403.
- Çalış, H. (2004). *İslam Hukukunda Ehliyet Teorisi: Ehliyet Arızaları Ekseninde Farklı Bir Bakış*, Konya.
- Çeker, O. (2006). *İslâm hukukunda akidler*. AH İ. Yayıncılık.
- Çeker, O. (1990). *İslam hukukunda çocuk*. Kayıhan Yayınları.
- Çolak, M. (2003). *İslam Hukukunda Ceza Ehliyetini Etkileyen Durumlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Çetinkaya Görmüş, N. (2017). *İslam Fıkında Engellilerin İbadet Hukuku*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Çoban, E. (2003). *Tıbbi-Eğitsel Yaklaşımla Zihinsel Engel*, Ankara: Nobel Basımevi.
- Dere, H. Ç. (2007). *Zihinsel Engelli Çocuklara Renk Kavramını Kazandırmada Eş Zamanlı İpucuyla Öğretimin Bireysel ve Grup Eğitimindeki Etkisinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dernekbaş, S. (2010). *Zihinsel engelliler için matbaa eğitim programının oluşturulması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır-Doğan, C. (2011). Türkiye'deki ilköğretim düzeyindeki eğitilebilir zihinsel engelliler için müzik eğitiminin durumu ve öğretim programı model önerisi. *Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.
- Doğangün, B. (2008). *Özel eğitim gerektiren psikiyatrik durumlar*. Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi, 62, 157-174.
- Doğru, S. S. Y., & Saltalı, N. D. (2013). *Erken çocukluk döneminde özel eğitim*. Maya Akademi Yayınevi.
- Dönmez, İ. K. (1993). *Cünûn*. TDV İslâm Ansiklopedisi.
- El-Buhârî, A. (1997). AlaüddinAbdülazîz b. Ahmed b. Muhammed. Keşfü'l-esrâralâusûli'l-Pezdevî.
- El-Cebbûr, F. S., & El-Aklî, A. E. رفع ثمن استهلاك الكهرباء بين الحكم الشرعي والاحتجاج الشعبي. *İslami İlimler Dergisi*, 13(1), 193-171.
- Engellilik Nedenleri, (www.mku.edu.tr/getblogfile.php?keyid=1687, 2019
- Eren, H. (1988). *Türkçe sözlük (Vol. 1)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu.
- Erdoğan, M. (1998). *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*. Rağbet Yayınları.
- Eripek, S. (1996). *Zihinsel engelli çocuklar*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Freeman, S. F., & Alkin, M. C. (2000). *Academic and social attainments of children with mental retardation in general education and special education settings*. *Remedial and Special Education*, 21(1), 3-26.
- Friend, M. (2008). Co-teaching: A simple solution that isn't simple after all. *Journal of Curriculum and Instruction*, 2(2), 9-19.
- Gökmenoğlu, H. T. (1991). İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları.
- Gönenç, H. (2000). *Büyük Şafii İlmihali*, Yasin Yayınevi. İstanbul.
- Gözübenli, B. (2003). *Ateh*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), 51-52.
- Günaydın, B. (2016). *Zihinsel Engelliler Beden Eğitimi Öğretim Programlarının İçerik, Uygulama, Sorunlar Açısından Veli ve Öğretmen Görüşlerine Göre*

Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

GÜNDÜZ, C., ÇOĞULU, Ö., ÖZKINAY, C., TÜTÜNCÜOĞLU, S., SAPMAZ, G., KÖSEM, M., & ÖZKINAY, F. (2000). İDİYOPATİK MENTAL RETARDASYONLARDA FRAJİL-X SENDROMU ARAŞTIRILMASI. *Ege Tıp Dergisi*, 39(2), 97-104.

Hacer, İ. (2000). *Fethu'l-bârîşerhusahîhi'l-Buhârî*. Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379.

Hallaf, A. (1968). İlm Usul el-Fiqh, 8. B., *Kuveyt: Ed-Dâr'l-Kuveytiyyeh*.

Hindiyye, F. (2004). *Tercüme*: Mustafa Efe. Akçağ Yayınları, Ankara.

Hökelekli, H. (1993). Çocuk. *DİA, İst*.

İbnHanbel, A. (2001). el-Müsned.

İbnRüşd, M. (2015). *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Çev. V. Akyüz). İstanbul: Beyan Yayınları.

İlhan, L. (2008). *Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi*. Kastamonu eğitim dergisi, 16(1), 315-324.

Başkanlığı, D. İ. (2011). İlimihal 2: İslam ve Toplum. *Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*.

Karabulut, H. (2014). *Ailemde Bir Engelli Var*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karagöz, İ. (2001). *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Karagöz, İ. (2010). *Dini kavramlar sözlüğü*. Komisyon, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Karaman, H. (2005). *Anahatlarıyla İslâm hukuku 1-2-3*. Ensar Neşriyat.

Karaman, H. (2010). *Fıkıh usûlü* (İslâm hukûkunun kaynakları, metodu ve felsefesi). Ensar Neşriyat.

Karaman, H. (2001). *Mukayeseli İslam Hukuku (Vol. 1)*. İz.

Karaman, H., Özek, A., Dönmez, İ. K., Çağrıçı, M., Gümüş, S., & Turgut, A. (2007). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Köse, S. (2008). *Rüşd*. İstanbul.

Kulaksızoğlu, A. (Ed.). (2015). *Farklı gelişen çocuklar*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Kumaş, A (2019). *İslam Engelliler Hukuku*. Diyanet Vakfı Yayınları.

Manzur, Y. A. D. M. I. (1975). *Lisan al-arab*. Al Dar al-Misriyya Li-l-ta'lif wa-l-tarhim.

MEB. (2006). *ÖzelEğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Mart 14, 2019 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf adresinden alındı.

- Mevsilî, A. B. M. (1937). el-İhtiyârlita'lîlî'l-Muhtâr. Matbaatu'l-Halebî, Kahire.
- Meydani, Muhtasar-ı Kuduri Şerhi/Lübab Tercümesi, çev: Fatih Kalender (*İstanbul: Muallim Neşriyat,2017*)
- Molla Hüsrev, M. (2014). Mir'âtü'l-UsûlŞerhuMirkâti'l-Vüsûl (H. Sadıkoğlu, Çev.). İstanbul: Özgü Yayıncılık.
- Muhammadibnİsmâ'ilBukhari, Sofuoğlu, M.,& Tekin, H. (1990). *Sahih-i Buhari ve tercemesi*. Ötüken Yayınları.
- Müslim, E. ve El-Kuşeyrî, H (1992). Sahîhu Müslim,(I-III). Thk.: Muhammed FuadAbdulbâkî, Çağrı Yay., İstanbul.
- Onur, M. (2011). *Bir ehliyet arızası olarak İslam Hukukunda sefeh*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özden, S. Y. (2015). *Adli psikiyatri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özenoğlu, A. 0-1 Yaşta Farklı Şekillerde Beslenen Fenilketonürlü Bebeklerin Büyüme Durumları.
- Özer, S. (2015). *İslam ve Diğer Medeniyetlerin Engelliye Bakışı*. Bilimname, 28(1).
- Özsoy, Y., Özyürek, M., &Eripek, S. (2002). *Özel eğitime muhtaç çocuklar:"Özel Eğitime Giriş"*. Karatepe Yayınları.
- Öztürk, M. O. (2014). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Reed, F. D. D.,McIntyre, L. L., Dusek, J., &Quintero, N. (2011). Preliminary assessment of friendship, problem behavior, andsocialadjustment in childrenwithdisabilities in an inclusiveeducationsetting. *Journal of DevelopmentalandPhysicalDisabilities*, 23(6), 477-489.
- Resmi Gazete. (2005, Temmuz 1). 5378 Sayılı Kanun. Engelliler Hakkında Kanun(25868).
- Serahsî, Ş. (1989). el-Mebsût. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1403, 1982-83.
- Seyyar, A. (2003). *Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, Yoksulluk Sempozyum Notları*. 1 (50): 40-74. İstanbul: Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Sonuç, A. (2012). *Zihinsel engellilerde sporun öfke düzeyine etkisi* (Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı).
- Şa'ban, Z. (2007). *İslâm Hukuk İlminin Esasları* (Çvr: İbrahim Kafi Dönmez). TDV Yay., Ankara-2012, 16.
- Taftazani, S. M. U. Ö. (1996). et-Telviḥ ale't-Tavdīḥ. *Daru'l*.
- Temel, Y.,Boothman, L. J., Blokland, A., Magill, P. J., Steinbusch, H. W., Visser-Vandewalle, V., &Sharp, T. (2007). Inhibition of 5-HT neuronactivityandinduction of depressive-likebehaviorbyhigh-frequencystimulation of the subthalamic nucleus. *Proceedings of theNational Academy of Sciences*, 104(43), 17087-17092.

- Tezcan, M. (2006). Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar.
- Tirmizî, M. B. İ. (1992). Sünen-i Tirmizi Tercemesi. Çev. Osman Zeki.
- Tosun, N. (2019). Ticaret Hukuku. Safa yayınları.
- Türcan, T. (2012). *İslam Hukuku*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- TÜİK. (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması. Haziran 19, 2017 tarihinde kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf adresinden alındı.
- Türkyılmaz, Y. (2018) İslam Hukukunda Zihinsel Engelliler, Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Uzunpostalcı, M. (1993). *Cenin*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 7, 369-70.
- Yazır, M. H., Yalçın, A., & Gülle, S. (1997). Alfabetik İslâm hukuku ve fıkıh istilâhlarıkâmûsu (Vol. 4). Eser Neşriyat ve dağıtım.
- YILDIRIM, C., AKGÜN, Ö. M., GÖRGÜLÜ, S., & BAŞAK, F. (2014). Lesch-Nyhan sendromu ve kendi oral dokularına zarar verme davranışı: Bir olgu sunumu.
- Yılmaz, T. (2012). İslam Hukukunda Ehliyeti Daraltan ve ya Ortadan Kaldıran Sebepler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yörükoğlu, A. (1998). Çocuk ruh sağlığı. İstanbul: Özgür Yayıncılık.
- Yüksel, N. (2006). Ruhsal hastalıklar. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Zastrow, (çev. Durdu Baran Çiftçi) (2016). Sosyal hizmete giriş. Nika Yayınevi.
- Ebu Zehra, M. (1973). İslâm hukuku metodolojisi (Fıkıh usulü). *Abdulkadir Şener, Ankara: AÜ İlahiyet Fakültesi Yayınları*.
- Zerkâ, M. A. (1968). el-Fıkhu'l-İslâmî fi sevbihî'l-cedîd. *Dâru'l-Fikr, Dimeşk*.
- Zeydan, A. (1995). İslam Hukukuna Giriş, (Çev. Ali Şafak). İstanbul: Kayıhan Yayınevi.
- Zuhayli, W. (1989). *Al-fiqhu al-Islami wa adillatuh*. Dar al-fikr.